ئەقدە

مۇھەممەد يۇسۇپ

ئاپتورى: مۇھەممەد يۇسۇپ

تەھرىرلىگۈچى: مۇھەممەد ئەمىن بېشارەت

مۇقاۋا لايىھەلىگۈچى: ئۇفۇق لايىھەلەش گۇرۇپپىسى

نەشر قىلغۇچى ئورۇن: «شەرقىي تۈركىستان ئۆلىمالار بىرلىكى»

﴿ٱلْيَوْمَ أَكْمَلْتُ لَكُمْ دِينَكُمْ وَأَتْمَمْتُ عَلَيْكُمْ نِعْمَتِي وَرَضِيتُ لَكُمُ ٱلْأِسْلاَمَ دِيناً﴾

«بۈگۈن سىلەرنىڭ دىنىڭلارنى پۈتۈن قىلدىم. سىلەرگە نېمىتىمنى تاماملىدىم. ئىسلامنى سىلەرنىڭ دىنىڭلار بولۇشقا تاللىدىم».

(مائىدە سۈرىسى، 3 ـ ئايەت).

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

بارلىق گۈزەل ماختاشلار ۋە ئەڭ ئېسىل مەدھىيەلەر ئالەملەرنىڭ رەببى ۋە مۆئمىنلەرنىڭ مەدەتكارى جانابى ئاللاھ تائالاغا خاستۇر. ئاللاھ تائالاغا مەۋجۇداتنىڭ سانىچە مەدھىيە ئوقۇيمەن. ئىنسانىيەتنىڭ ئېپتىخارلىق ئۆلگىسى، ھەق دىنىنى ئىنسانىيەتكە يەتكۈزۈش ئارقىلىق ئۇلارنى كۇفرى، زالالەت ۋە ئازغۇنلۇقنىڭ قاراڭغۇلۇقلىرىدىن قۇتۇلدۇرۇپ، ئىمان، ھىدايەت ۋە ھەقىقەتنىڭ نۇرىغا يېتەكلىگەن سۆيۈملۈك پەيغەمبىرىمىز ھەزرىتى مۇھەممەد ئەلەيھىسسالامغا، ئۇنىڭ ئائىلە- تاۋابىئاتلىرىغا، ساھابىلىرىگە ۋە ئۇنىڭ يولىنى داۋاملاشتۇرۇپ بىزلەرگىچە يەتكۈزگەن، شۇنداقلا تا قىيامەتكىچە ھەق يولدا يۈرگەن مۆئمىنلەرگە جانابى ئاللاھ تائالادىن رەھمەت تىلەيمەن.

ھۆرمەتلىك كىتابخان! قولىڭىزدىكى بۇ كىتابچە ئىسلام ئەقىدىسىدىكى ئالتە ئىماننى ئايرىم-ئايرىم چۈشەندۈرگەن، ھەممىگە ئاممىباب ئەسەر بولۇپ، سىزنىڭ ئىمان-ئېتىقاد ھەققىدىكى بىلىملەرگە بولغان بارلىق ئېھتىياجىڭىزنى قاندۇرىدۇ، بىلمەيدىغانلارغا ئۆگىتىدۇ، بىلىدىغانلارنىڭ بىلىمىنى ئاشۇرىدۇ، مۇكەممەللەشتۈرىدۇ.

ئەقىدە ھەققىدە قىسقىچە بايان

ھايات — ئىمان ۋە كۈرەش دېمەكتۇر. يەر يۈزىدىكى مەخلۇقاتلارنىڭ ئەڭ شەرەپلىكى ئىنسان، ئىنساندىكى ئەڭ شەرەپلىك نەرسە ئۇنىڭ قەلبى، قەلبتىكى ئەڭ شەرەپلىك نەرسە ئىماندۇر. ئىمان بىلەن بېزەلگەن قەلب گۈلىستانغا، ئىماندىن خالىي قەلب خارابىگە ئوخشايدۇ. ئىماننىڭ ئىبتىداسى ئاللاھنى تونۇش، ئۇنىڭ جەۋھىرى ئاللاھ تائالاغا ئېتىقاد قىلىشتۇر. ئىماننى تولۇقلىماقچى بولغان ئادەم قۇرئان ۋە سەھىھ ھەدىسلەر بىلەن بېكىتىلىپ، ئىمان كەلتۈرۈشكە بۇيرۇلغان مەسىلىلەرنىڭ ھەممىسىگە ئىمان كەلتۈرۈشى لازىم. چۈنكى ئىمانى كامىل، ئېتىقادى توغرا بولمىغان كىشىنىڭ قىلغان ئەمەل-ئىبادەتلىرى پايدىسىزدۇر. شۇڭا ئاللاھ تائالاغا لايىقىدا شۈكۈر ئېيتىش ۋە ئۇنىڭغا ئۆزى كۆرسەتكەن بويىچە ئىبادەت قىلىپ، ئۇنىڭ رازىلىقىغا ئېرىشىش ئۈچۈن، دىنىمىزدا كۆرسىتىلگەن توغرا ئېتىقادلارنى ئۆگىنىش ھەربىر مۇسۇلمان ئادەم ئۈچۈن تولىمۇ زۆرۈردۇر.

ئىسلام دىنى

ئىسلام دىنى— ئاللاھ تائالا تەرىپىدىن ئىنسانلارغا كەلگەن ئىلاھىي قانۇندۇر. ئادەم ئەلەيھىسسالامدىن مۇھەممەد ئەلەيھىسسالامغىچە ئاللاھ تائالا تەرىپىدىن كەلگەن دىنىنىڭ نامى ئىسلام بولۇپ، بۇ دىن ئاخىرقى پەيغەمبەر مۇھەممەد ئەلەيھىسسالامغا كېلىش بىلەن تاكامۇللاشقان ۋە ئىنسانىيەتنىڭ ئۆزگەرمەس دىنى بولۇشقا تاللانغان. **﴿ٱلْيَوْمَ أَكْمَلْتُ لَكُمْ دِينَكُمْ وَأَتْمَمْتُ عَلَيْكُمْ نِعْمَتِي وَرَضِيتُ لَكُمُ ٱلْإِسْلَامَ دِينًا﴾** «بۈگۈن سىلەرنىڭ دىنىڭلارنى پۈتۈن قىلدىم. سىلەرگە نېمىتىمنى تاماملىدىم. ئىسلامنى سىلەرنىڭ دىنىڭلار بولۇشقا تاللىدىم»[1].

ئىسلام دىنىنىڭ غايىسى ئىنسانلارنى دۇنيا ۋە ئاخىرەتتە بەختلىك ھاياتقا ئېرىشتۈرۈشتۇر. دۇنيا ۋە ئاخىرەتتە بەختلىك ھاياتقا، تولۇق خاتىرجەملىككە ئېرىشىش ۋە دۇنيادا ئۆز-ئۆزىگە خوجا بولۇپ، ئەركىن، ئازادە ھايات كەچۈرۈش ئۈچۈن ئاللاھ تائالا چۈشۈرگەن قانۇن- پىرىنسىپلارغا ئەمەل قىلىش شەرتتۇر. **﴿وَعَدَ ٱللَّهُ ٱلَّذِينَ ءَامَنُوا۟ مِنكُمْ وَعَمِلُوا۟ ٱلصَّـٰلِحَـٰتِ لَيَسْتَخْلِفَنَّهُمْ فِى ٱلْأَرْضِ كَمَا ٱسْتَخْلَفَ ٱلَّذِينَ مِن قَبْلِهِمْ وَلَيُمَكِّنَنَّ لَهُمْ دِينَهُمُ ٱلَّذِى ٱرْتَضَىٰ لَهُمْ وَلَيُبَدِّلَنَّهُم مِّنۢ بَعْدِ خَوْفِهِمْ أَمْنًا﴾** «ئاللاھ ئىچىڭلاردىكى ئىمان ئېيتقان ۋە ياخشى ئەمەللەرنى قىلغانلارغا، ئۆزلىرىدىن ئىلگىرىكىلەرنى يەر يۈزىدە ھۆكۈمران قىلغاندەك، ئۇلارنىمۇ چوقۇم ھۆكۈمران قىلىشنى، ئۇلار ئۈچۈن تاللىغان دىنىنى چوقۇم مۇستەھكەم قىلىپ بېرىشنى ۋە ئۇلارنىڭ قورقۇنچىسىنى ئامانلىققا ئايلاندۇرۇپ بېرىشنى ۋەدە قىلدى»[2].

ئىسلام دىنى كىشىلەرنى ئەڭ ئاۋۋال ئىمان، ئەخلاق ۋە ئىبادەتكە بۇيرۇيدۇ.

ئىمان – ئاللاھ تائالا تەرىپىدىن مۇھەممەد ئەلەيھىسسالامغا بىلدۈرۈلگەن

---

[1] مائىدە سۈرىسى: 3 ـ ئايەت.

[2] نۇر سۈرىسى: 55-ئايەت.

ھەقىقەتلەرنىڭ راست ئىكەنلىكىگە چىن ئىشىنىپ ئېتىقاد قىلىش ۋە ئۇنى تىل بىلەن ئىقرار قىلىشتۇر.

ئەخلاق - ئىنساننىڭ روھىدا يەرلىشىپ ئادەتكە ئايلىنىپ قالغان قىلىقلاردۇر. ئەخلاق ئىككى تۈرلۈك بولۇپ، بىرى گۈزەل ئەخلاق، يەنە بىرى ناچار ئەخلاق.

ئىبادەت-ئاللاھ تائالاغا بويسۇنۇپ، ئۇنىڭ بۇيرۇغانلىرىنى قىلىپ، توسقانلىرىدىن يېنىپ، ئۇنىڭ تەلىپى بويىچە ياشاشتۇر.

كەلىمە تەييىبە ۋە ئۇنىڭ مەنىسى

كىشىلەر ئىسلام دىنىغا «لاإله إلا الله محمد رسول الله ــــــ لائىلاھە ئىللەللاھۇ، مۇھەممەدۇن رەسۇلۇللاھ»دېگەن كەلىمە تەييىبەنى مەنىسىنى بىلىپ ئېيتىش، ئۇنىڭغا دىلى بىلەن ئىشىنىپ، تىلى بىلەن ئىقرار قىلىش ئارقىلىق كىرىدۇ.

بۇ كەلىمە تەييىبەنىڭ مەنىسى: ئاللاھتىن باشقا ئىبادەتكە ھەقلىق بولغان ھەقىقىي ئىلاھ يوق، مۇھەممەد ئەلەيھىسسالام ئاللاھنىڭ ئەلچىسى ۋە بەرھەق پەيغەمبىرى دېگەنلىكتۇر.

«لائىلاھە ئىللەلاھۇ» دېگەن شاھادەت كەلىمىسى بىزدىن ئاللاھ تائالانىڭ ھەقىقىي ئىلاھ ئىكەنلىكىگە چىن ئېتىقاد قىلغان ھالدا، ئىبادەت ۋە دۇئالارنى ئۇنىڭغىلا قىلىشنى ۋە ئۇنىڭ كۆرسەتكەنلىرى بويىچە ھايات كەچۈرۈشنى تەلەپ قىلىدۇ.

«مۇھەممەدۇن رەسۇلۇللاھ» دېگەن شاھادەت كەلىمىسى بىزدىن مۇھەممەد ئەلەيھىسسالامدىن كەلگەن ھەدىسلەرگە ئىشىنىپ ئەمەل قىلىشنى، ئۇنىڭ بۇيرۇغانلىرىنى ئىجرا قىلىپ، توسقانلىرىدىن يېنىشنى ۋە ئىبادەتنى ئۇنىڭ كۆرسەتكىنى بويىچە ئورۇنلاشنى تەلەپ قىلىدۇ.

ئىماننىڭ ئاساسىي پرىنسىپلىرى

ئىماننىڭ ئاساسىي پرىنسىپلىرى ئالتە بولۇپ، ئۇلار:

1. ئاللاھنىڭ بارلىقىغا ۋە بىرلىكىگە چىن ئىشىنىش؛

2. ئاللاھنىڭ پەيغەمبەرلىرىگە چىن ئىشىنىش؛

3. ئاللاھنىڭ پەرىشتىلىرىگە چىن ئىشىنىش؛

4. ئاللاھنىڭ كىتابلىرىغا چىن ئىشىنىش؛

5. قىيامەت كۈنىگە چىن ئىشىنىش؛

6. ياخشىلىق ۋە يامانلىقنىڭ ئاللاھنىڭ تەقدىرى بىلەن بولىدىغانلىقىغا چىن ئىشىنىشتىن ئىبارەت.

ئىماننىڭ يۇقىرىدىكى ئالتە پرىنسىپىغا، ئۇنىڭدىن باشقا قۇرئان كەرىم ۋە ھەدىسلەر ئارقىلىق ئىمان كەلتۈرۈشكە بۇيرۇلغان پۈتۈن ئىشلارغا ئىمان كەلتۈرگەن ۋە ئىسلام شەرىئىتىدە يولغا قويۇلغان جىمى ئەھكاملارنى قوبۇل قىلىپ، ئەمەل قىلغان كىشى ھەقىقىي مۆئمىن ۋە مۇسۇلمان بولالايدۇ.

بىرىنچى

ئاللاھ تائالاغا ئىمان كەلتۈرۈش

ئاللاھ تائالانىڭ مەۋجۇتلۇقى

دۇنيادا ھېچقانداق دىن ۋە ھېچقانداق بىر پەلسەپە ئاللاھ تائالانى ئىسلام دىنى تەرىپلىگەندەك مۇكەممەل ۋە توغرا تونۇشتۇرغان ئەمەس. ئاللاھ تائالا ئەزەلدىن بار بولغان، ھەممىنى ياراتقان، ھەممىنى پەرۋىش قىلىپ تۇرۇۋاتقان ۋە ھەممە جانلىقلارغا رىزىق بېرىۋاتقان يالغۇز ئىلاھتۇر.

ئاللاھ تائالانىڭ مەۋجۇتلۇقىنى دەلىل - ئىسپاتلىرى بىلەن كۆرسىتىش ھاجەتسىز. چۈنكى ئۇنىڭ مەۋجۇتلۇقىنى كۆرسىتىدىغان سانسىز ئالامەتلەر ئەتراپىمىزدا ھەر ۋاقىت ئۆزلىرىنى نامايان قىلىپ تۇرماقتا. كائىناتتىكى ھەربىر ئالامەت ۋە ھەربىر مەۋجۇدات ئاللاھ تائالانىڭ بارلىقىنى ئىسپاتلاپ تۇرماقتا.

ئەھۋال شۇنداق تۇرۇپمۇ، كور ئادەم كۈندۈزدىكى قۇياشنىڭ كۆزلەرنى چاقنىتىدىغان نۇرىنى كۆرەلمىگىنىدەك، بەزى ئىنسانلارمۇ ئۆزلىرىنىڭ كۈندىلىك تۇرمۇشىدا ھەمىشە نامايان بولۇپ تۇرغان، ئاللاھ تائالانىڭ مەۋجۇتلۇقى ۋە ئۇنىڭ چەكسىز قۇدرىتىنى كۆرسىتىدىغان سانسىز ئالامەتلەرنى كۆرەلمەيدۇ. ئىنسانلار ئارىسىدا كۇفرىنىڭ مەيدانغا كېلىشى مانا بۇ سەۋەبتىن بولغان. شۇ سەۋەبتىن ئاللاھ تائالانىڭ مەۋجۇتلۇقىنى ئىسپاتلايدىغان دەلىل ــــ ئىسپاتلاردىن بەزىسىنى كەلتۈرۈشكە توغرا كېلىدۇ.

ئاللاھ تائالانىڭ مەۋجۇتلۇقىنىڭ دەلىلى

سوئال: ئاللاھ تائالانىڭ مەۋجۇتلۇقىنىڭ دەلىلى نېمە؟

جاۋاب: ئاللاھ تائالانىڭ مەۋجۇتلۇقىغا دالالەت قىلىدىغان دەلىل ـ ئىسپاتلارنى ساناپ تۈگىتىش مۇمكىن ئەمەس. مەخلۇقاتلارنىڭ سانىچە دەلىللەر ئاللاھ تائالانىڭ بارلىقىغا كەسكىن دالالەت قىلماقتا. دۇنيادىكى ھەربىر مەۋجۇدات ئاللاھ تائالانىڭ مەۋجۇتلۇقىنى ۋە ئۇنىڭ يەككە - يېگانە ئىكەنلىكىنى نامايان قىلىپ تۇرماقتا.

ھەممىنىڭ ياراتقۇچىسى ئاللاھ تائالادۇر

بۇ مەنىدە ئاللاھ تائالا مۇنداق دېدۇ:﴿**إِنَّ فِي ٱلسَّمَاوَاتِ وَٱلْأَرْضِ لَآيَاتٍ لِّلْمُؤْمِنِينَ**﴾ «ئاسمانلاردا ۋە زېمىندا مۆئمىنلەر ئۈچۈن (ئاللاھنىڭ بارلىقىنى ۋە قۇدرىتىنى كۆرسىتىدىغان) نۇرغۇن ئالامەتلەر بار»[1].

كائىنات ۋە ئۇنىڭدىكى جانلىق - جانسىز بارلىق شەيئىلەرنىڭ قانداق پەيدا بولغانلىقى ھەققىدە ئىزدىنىپ، ئۇنىڭغا جاۋاب تاپماقچى بولغان ھەر قانداق كىشى، تۆۋەندىكى تۆت جاۋابتىن باشقىسىنى تاپالمايدۇ:

1. كائىنات ۋە ئۇنىڭدىكى شەيئىلەر ئۆزلۈكىدىن پەيدا بولغان، يەنى ماددىنىڭ زەررىلىرى (پارچىلىرى) ئەقىل، ئىدراك ۋە تەپەككۇر قىلىش قابىلىيىتىگە ئىگە بولۇش ئارقىلىق، كائىنات ۋە ئۇنىڭدىكى بارلىق شەيئىلەرنى ۋۇجۇدقا چىقارغان دېيىش. بۇنداق جاۋاب ئەقىلگە ھەرگىزمۇ مۇۋاپىق كەلمەيدۇ، چۈنكى ، تاش، سۇ، ھاۋا، تۇپراق ۋە ئۇلاردىن باشقا ماددىلاردا ئەقىل، ئىدراك ۋە تەپەككۇر قىلىش قابىلىيىتىنىڭ يوقلۇقى ھەممىگە مەلۇم. تارىختىن بېرى، ھېچبىر زاماندا ئۇلارنىڭ ئەقىل - ئىدراك ۋە تەپەككۇر قىلىش قابىلىيىتىگە، شۇنداقلا يارىتىش قۇدرىتىگە

---

(1) جاسىيە سۈرىسى: 3 ـ ئايەت.

ئىگە بولغانلىقى مەلۇم ئەمەس. ئەھۋال بۇنداق ئىكەن، ھېچقانداق ئەقىل - ئىدراك ياكى كۈچ - قۇۋۋەتكە ئىگە بولمىغان ماددىلارنىڭ كائىناتنى ئەمەس، بەلكى ئۆزلىرىنىمۇ بارلىققا كەلتۈرەلمەيدىغانلىقى ئېنىقتۇر. شۇنىڭ ئۈچۈن بۇ جاۋاب ھېچقانداق ئىلمىي ئاساسقا ئىگە بولمىغانلىقى ئۈچۈن رەت قىلىنىدۇ.

2. كائىنات ۋە ئۇنىڭدىكى شەيئىلەرنى تەبىئەت ياراتقان دېيىش. ئەگەر بىز بۇ جاۋابنى بەرگۈچىلەردىن «تەبىئەت دېگەن نېمە؟» دەپ سورايدىغان بولساق، ئۇلاردىن بەزىلەر: «تەبىئەت ــــ كائىناتنىڭ مەنزىرىسى» دەپ جاۋاب بېرىدۇ. بۇنىڭدىن مەلۇم بولىدۇكى، كائىنات يوق چاغدا تەبىئەتمۇ يوق ئىدى. چۈنكى بىر نەرسىنىڭ مەنزىرىسى شۇ نەرسە مەۋجۇت بولغاندىلا ئاندىن مەۋجۇت بولالايدۇ. ئۇ نەرسە بولمىسا مەنزىرىسىمۇ بولمايدۇ. ئۇنداقتا تەبىئەت بۇرۇن ئۆزى يوق تۇرۇپ، قانداقمۇ كائىنات ۋە ئۇنىڭدىكى شەيئىلەرنى يارىتالىدى؟ ئەگەر بىز تەبىئەتنى كائىناتتىن بۇرۇن بار ئىدى، دەپ پەرەز قىلغاندىمۇ، تەبىئەت ئەقىل - ئىدراك ۋە كۈچ ــ قۇۋۋەتكە ئىگە بولمىغان بىر نەرسە تۇرۇپ، قانداقمۇ كائىناتنى ۋە ئۇنىڭدىكى شەيئىلەرنى، جۈملىدىن ئەقىللىق ئىنسانلارنى يارىتالىسۇن؟!

ئۇلاردىن بەزىلەر تەبىئەتنى «كائىناتنىڭ ئۆزى» دەپ تەرىپلىسە، بەزىلەر ئۇنى «يوشۇرۇن كۈچ» دەپ تەرىپلىمەكتە. بۇ يوشۇرۇن كۈچ ئاللاھ تائالانىڭ قۇدرىتى بولماي نېمە؟ ئۇلار بۇنى «تەبىئەت» دەپ چۈشەنسە، بىز ئاللاھ تائالانىڭ كامالىي قۇدرىتىنىڭ نامايەندىسى، دەپ چۈشىنىمىز. دېمەك، كائىناتنى تەبىئەت ياراتقان دەيدىغان بۇ جاۋابمۇ، يۇقىرىقىسىدىن قېلىشمايدىغان بىمەنە جاۋابتۇر.

3. كائىنات ۋە ئۇنىڭدىكى شەيئىلەر تاسادىپىي يارىتىلىپ قالغان، يەنى كائىنات ۋە ئۇنىڭدىكى شەيئىلەر، ئەسلىدە ئاتوم زەررىلىرىدىن ئىبارەت بولۇپ، ئۇلار ئۇشتۇمتۇت ھەرىكەتكە كېلىش ئارقىلىق بىر ــ بىرى بىلەن تاسادىپىي ئۇتۇلىشىشى نەتىجىسىدە كائىنات ۋۇجۇدقا كەلگەن دېيىش.

ئۇنداقتا، قۇياشنىڭ ماددىلىرى ئىسسىق ماددىلاردىن ئىبارەت بولۇپ، قۇياش دۇنياغا ئىسسىقلىق ۋە يورۇقلۇق بېرىدۇ. يەرشارى ۋە باشقا پلانېتلارنىڭ

ماددىلىرىدا ئىسسىقلىق ماددىسى يوق ئىكەنلىكى ھەممىگە مەلۇم. تاسادىپىي بولغان ئىشلارنىڭ پىلانسىز ۋە نىزامسىز ھالدا، ئۇشتۇمتۇت مەيدانغا كېلىدىغانلىقىمۇ ئېنىق بىر مەسىلە. قانداقلارچە، ئىسسىقلىق ماددىلىرى تاسادىپىي ھالدا ھەممىسى بىر يەرگە كېلىپ قۇياشقا ئايلىنىپ قالدى؟ يەرشارىدىن باشقا پلانېتلاردا سۇنىڭ يوقلۇقى ۋە ئۇ جايلاردا جانلىقلارنىڭ ياشىمايدىغانلىقى ھەممىگە ئايان بولغان بىر ئىلمىي ھەقىقەت بولغان يەردە، سۇ قىلىنداق بولۇپ باشقا پلانېتلاردا بولۇپ قالماستىن، تاسادىپىي جانلىقلار ياشايدىغان يەرشارىدىلا بولۇپ قالغان؟ كائىنات ۋە ئۇنىڭدىكى بارلىق مەۋجۇداتلار بىر خىل ئىنچىكە نىزام ۋە مۇكەممەل بىر قانۇن سىستېمىسى بىلەن ھەرىكەت قىلىدۇ. تاسادىپىي بولغان ئىشلار بىز يۇقىرىدا ئېيتقاندەك نىزامسىز ۋە پىلانسىز بولىدۇ. بۇ ھالدا، كائىنات ۋە ئۇنىڭدىكى مەۋجۇداتلارنىڭ ھەرىكەت قىلىشىدىكى نىزام ۋە قانۇن سىستېمىلار نەدىن كەلدى؟ تاسادىپىيلىق ئۆزىدە بولمىغان نىزام ۋە قانۇن سىستېمىلارنى كائىناتقا قانداقمۇ بېرەلەيدۇ؟ دېمەك، كائىنات ۋە ئۇنىڭدىكى شەيئىلەرنى تاسادىپىي پەيدا بولۇپ قالغان دېگەن جاۋاب، ھەقىقەتكە ئۇيغۇن كەلمەيدىغان، ھېچقانداق ئىلمىي ئاساسقا يۆلەنمىگەن سەپسەتىدۇر.

4. كائىنات ۋە ئۇنىڭدىكى بارلىق شەيئىلەرنى ئاللاھ تائالا ياراتقان دېيىش.

يۇقىرىقى ئۈچ خىل جاۋابنىڭ ھېچبىرى ئىلمىي ئاساسقا يۆلەنمىگەنلىكى ۋە ئەقىل، مەنتىققا ئۇيغۇن كەلمىگەنلىكى سەۋەبلىك رەت قىلىنغانلىقىدىن مەلۇم بولدىكى، كائىنات ۋە ئۇنىڭدىكى جانلىق ۋە جانسىز بارلىق شەيئىلەر ئىلىم ـ ھېكمەتلىك ۋە چەكسىز قۇدرەتلىك، كامىل بىر زات تەرىپىدىن ئىنتايىن ئىنچىكە نىزام ۋە پۇختا پىلانلار بىلەن يارىتىلغانلىقى شەك قوبۇل قىلمايدىغان بىردىنبىر ھەقىقەتتۇر. ئۇ زات بولسىمۇ، ئاللاھ تائالادۇر. ئۇنىڭ ئۈستىگە ئاللاھ تائالا كائىنات ۋە ئۇنىڭدىكى جانلىق - جانسىز پۈتۈن شەيئىلەرنى ئۆزىنىڭ ياراتقانلىقىنى ئېلان قىلدى. ئۇ مۇنداق دەيدۇ:﴿**ذَٰلِكُمُ ٱللَّهُ رَبُّكُمْ لَآ إِلَـٰهَ إِلَّا هُوَ خَالِقُ كُلِّ شَيْءٍ**

فَٱعْبُدُوهُ وَهُوَ عَلَىٰ كُلِّ شَيْءٍ وَكِيلٌ﴾ « ئەنە شۇ ئاللاھ سىلەرنىڭ رەببىڭلاردۇر، ئۇنىڭدىن باشــقا ئىلاھ يوقتۇر. ئۇ ھەممە نەرســىنىڭ ياراتقۇچىســىدۇر. ئۇنداقتا، ئۇنىڭغىلا ئىبادەت قىلىڭلار. چۈنكى ئۇ ھەر نەرسىنى قوغداپ تۇرغۇچىدۇر»[1].

تارىختىن بۇيان، ئاللاھ تائالادىن باشــقا ھېچكىم «كائىناتنى مەن ياراتتىم» دەپ دەۋا قىلغىنى يوق. چۈنكى ئاللاھ تائالادىن باشقا ياراتقۇچى يوق ــ دە!

ئاللاھتىن باشــقا بىرى كائىنات ياكى ئۇنىڭدىكى شــەيئىلەردىن بىرەرســىنى يوقتىن بار قىلغان بولســا ئىدى، ئۇ ئەلۋەتتە، ئۆزىنى ئىلان قىلغان ۋە ئۇنىڭ شۆھرىتى دۇنياغا پۇر كەتكەن بولاتتى. مەسىلەن: توكنى ئىجاد قىلغان ئېدىسونمۇ ئۆزىنىڭ توكنى ئىجاد قىلغانلىقىنى ئىلان قىلماي قالمىغان. ئەگەر ئاللاھ تائالادىن باشـقا قۇياشـنى ياكى ئاينى ۋەياكى ھەرقانداق جانلىقنى ياراتقان بىرسـى بولسـا ئىدى، ئۇ ئۆزىنى ئىلان قىلماي قالمايتتى. چۈنكى ھەرقانداق ئىجادكار ئۆزىنىڭ ئىجادىيىتىنى ۋە ئۆزىنى دۇنياغا تونۇشـتۇرۇشـنى خالايدۇ. مەۋجۇداتلارنى يارىتىشـتا ئاللاھ تائالادىن باشــقا بىرەر ياراتقۇچىنىڭ بولمىغانلىقى شــۇنى ئىســپاتلايدۇكى، ھەممىنىڭ ياراتقۇچىســى يالغۇز ئاللاھتۇر. ئاللاھ تائالادىن باشــقا ياراتقۇچىنىڭ يوقلۇقى مۇنازىرە قوبۇل قىلمايدىغان، كەسكىن، بىردىنبىر ھەقىقەتتۇر.

ئاللاھ تائالا مۇنداق دەيدۇ:﴿**وَمَا خَلَقْنَا ٱلسَّمَاوَاتِ وَٱلأَرْضَ وَمَا بَيْنَهُمَا لاَعِبِينَ. مَا خَلَقْنَاهُمَآ إِلاَّ بِٱلْحَقِّ وَلَـٰكِنَّ أَكْثَرَهُمْ لاَ يَعْلَمُونَ** ﴾ «ئاســمانلارنى، زېمىننى ۋە ئۇلارنىڭ ئارىســىدىكى نەرسـىلەرنى بىكاردىن-بىكارغا ياراتقىنىمىز يوق. بىز ئۇلارنى پەقەت ھېكمەت بىلەن ياراتتۇق ۋە لېكىن ئىنسـانلارنىڭ تولىسـى بۇنى بىلمەيدۇ»[2].

«كائىنات ۋە ئۇنىڭدىكى جانلىق ــ جانسىز پۈتۈن شەيئىلەرنى ئاللاھ ياراتقان»

---

(1) ئەنئام سۈرىسى: 102 ـ ئايەت.

(2) دۇخان سۈرىسى: 38 ـ 39 ـ ئايەتلەر.

دېگەن 4- جاۋابنى بەرگۈچىلەر ئۆزلىرىنىڭ يارىتىلىشىتىكى تەبىئىتىنى ساقلاپ قالغان ۋە ئەقلىنىڭ ساداسىغا ماسلاشقان مۆئمىن زاتلاردۇر. ئۇلار ھەممىنى ئاللاھ تائالانىڭ ياراتقانلىقىغا ئىقرار قىلىدۇ ۋە ئاللاھ تائالادىن باشقا ھېچقىلىنداق بىر ياراتقۇچىنىڭ يوقلۇقىنى ياخشى بىلىدۇ. مانا بۇ، ئۇلارنىڭ قەلب قاتلىرىدىن ئېتىلىپ چىققان سەممىي ئېتىقاد ۋە پاك ھېس بولۇپ، ئۇ ئاللاھ تائالا قۇرئان كەرىمدە بايان قىلغان مۇنۇ دىننىڭ ئىنكاسىدۇر: ﴿**فَأَقِمْ وَجْهَكَ لِلدِّينِ حَنِيفاً فِطْرَةَ ٱللَّهِ ٱلَّتِي فَطَرَ ٱلنَّاسَ عَلَيْهَا لاَ تَبْدِيلَ لِخَلْقِ ٱللَّهِ ذَلِكَ ٱلدِّينُ ٱلْقَيِّمُ وَلَـٰكِنَّ أَكْثَرَ ٱلنَّاسِ لاَ يَعْلَمُونَ**﴾ «سەن توغرا دىنغا ــ ئىسلام دىنىغا يۈزلەنگىنكى، ئاللاھ ئىنسانلارنى شۇ دىن بىلەن ياراتقان، ئاللاھنىڭ ياراتقىنىنى ئۆزگەرتىشكە بولمايدۇ. بۇ توغرا دىندۇر، لېكىن ئىنسانلارنىڭ تولىسى (بۇنى) بىلمەيدۇ»[1].

بۇ ئايەت، ھەربىر ئىنساننىڭ ئاللاھ تائالانىڭ بىرلىكىنى قوبۇل قىلىشقا ھازىر بولغان ھالدا تۇغۇلىدىغانلىقىنى ئىپادىلەيدۇ. شۇڭا ئىنسان تەبىئىتىدە ئاللاھ تائالاغا ئىشىنىش ئېڭى تۇغۇلۇشتىن بېرى بار. بەزى چاغلاردا، بولۇپمۇ راھەت ـ پاراغەتلىك چاغلاردا ئىنسانلارنىڭ غاپىللىقى سەۋەبلىك بۇ دىن ئۇلارنىڭ قەلبلىرىدىن كۆتۈرۈلۈپ كېتىدۇ، ھەتتا ئۇلار ئاللاھ تائالانى ئۇنتۇپ كېتىدۇ. ئەمما ئۇلارنىڭ باشلىرىغا ئېغىر كۈلپەتلەر كېلىپ، ئۇنىڭدىن قۇتۇلۇش ئۈچۈن چارىسى تۈگىگەن ۋە ئەتراپىدىكىلەرنىڭ ياردىمىدىن ئۈمىدى ئۈزۈلگەن ۋاقىتتا، بۇ دىن ئۇلارنىڭ قەلب قاتلىرىدىن پارتلاپ چىقىدۇ. شۇ ۋاقىتتا، ئۇلار بارچە ئىخلاسى بىلەن ئاللاھ تائالاغا يۈزلىنىپ، ئۇنىڭغا مۇناجات قىلىدۇ، ئۇنىڭدىن ياردەم سورايدۇ. قۇرئان كەرىم بۇ ھەقىقەتنى بايان قىلىپ مۇنداق دەيدۇ:﴿**وَإِذَا مَسَّ ٱلإِنسَـٰنَ ضُرٌّ دَعَا رَبَّهُ مُنِيباً إِلَيْهِ ثُمَّ إِذَا خَوَّلَهُ نِعْمَةً مِّنْهُ نَسِيَ مَا كَانَ يَدْعُوۤ إِلَيْهِ مِن قَبْلُ**﴾ «ئىنسانغا بىرەر زىيان - زەخمەت يەتسە رەببىگە يۈزلەنگەن ھالدا، ئۇنىڭغا دۇئا

(1) رۇم سۈرىسى: 30 ـ ئايەت.

قىلىپ يالۋۇرىدۇ، ئىلدىن (ئاللاھ ئۆز تەرىپىدىن) ئۇنىڭغا نېمەت ئاتا قىلغان چاغدا، ئىلگىرى قىلغان دۇئاسىنى ئۇنتۇپ كېتىدۇ»[1].

---

(1) زۇمەر سۈرىسى: 8 ـ ئايەت.

ئاللاھ تائالانى تونۇشنىڭ يوللىرى

ئاللاھ تائالانى تونۇشنىڭ يوللىرى ئىنتايىن كۆپ، ئەمما ئۇلارنى تۆۋەندىكىدەك ئىككىگە قىسقارتىشقا بولىدۇ: بىرى، ئەقىل بىلەن ئىلىم، يەنە بىرى، ئاللاھ تائالانىڭ ئىسىم- سۈپەتلىرىنى بىلىشتىن ئىبارەت.

ئەقىلنىڭ رولى

ئىنسانلاردىكى ئورگانلارنىڭ ھېچبىرى بىكارغا يارىتىلغان ئەمەس. ئىنسان ۋۇجۇدىنىڭ يېتەكچىسى بولغان ئەقىلنى مىسالغا ئالساق: ئەقىلنىڭ ۋەزىپىسى ـ تەپەككۇر قىلىش ۋە ئىزدىنىشتىن ئىبارەت. ئەگەر ئىنسان ئەقلىنى ئىشلىتىپ، ئەتراپىدىكى شەيئىلەر ئۈستىدە پىكىر يۈرگۈزۈپ، ئىزدەنمەيدىكەن، ئۇ، ئەقلىنىڭ ۋەزىپىسنى جارى قىلدۇرمىغان، ھەتتا بارا ـ بارا ئەقلىنىڭ رولىنى تامامەن يوقاتقان بولىدۇ. ئىسلام دىنى ئەقىلنى ئىنتايىن ھۆرمەتلەيدىغان دىن بولۇپ، ئۇنىڭ دەۋىتى پەقەت ئەقىللەرگە خىتاب قىلىدۇ، كىشىلەرنى پىكىر يۈرگۈزۈپ ئىزدىنىشكە چاقىرىدۇ. ئىسلام دىنى كىشىلەرنىڭ ئۇنىڭغا قارىغۇلارچە ئېتىقاد قىلىشىنى قەتئىي رەت قىلىدۇ. ئۇ كىشىلەرنى ئەقىل ئىشلىتىپ ئويلاپ، پىكىر يۈرگۈزۈپ، ياخشى چۈشىنىپ، ئاندىن قوبۇل قىلىشىنى تەلەپ قىلىدۇ. شۇڭا، قۇرئان كەرىم ئاللاھ تائالانىڭ ئاسمان، زېمىن ۋە ئۇلارنىڭ ئارىسىدىكى گۈزەل سەنئەتلىرى ئۈستىدە تەپەككۇر قىلىشنى ئىبادەت سانىغان ۋە ئۇنىڭغا بۇيرۇغان. ﴿قُلِ ٱنظُرُواْ مَاذَا فِي ٱلسَّمَاوَاتِ وَٱلْأَرْضِ﴾ «ئېيتقىنكى، ئاسمانلاردىكى ۋە زېمىندىكى نەرسىلەرنى كۆزىتىڭلار»[1]. بۇ ئايەتتىكى كۆزىتىشتىن مەقسەت، ئاللاھ تائالانىڭ كائىناتتىكى ئاجايىپ قۇدرەتلىرى ۋە گۈزەل سەنئەتلىرى ئۈستىدە تەپەككۇر قىلىش ئارقىلىق ئاللاھ تائالانى تونۇشتۇر.

---

(1) يۇنۇس سۈرىسى: 101 ـ ئايەت.

ئەقىل ئاللاھ تائالانى تونۇشنىڭ قورالى

ئاللاھ تائالانى تونۇشنىڭ ۋاسىتىسى بولغان «ئەقىل»نى، ئاللاھ تائالا قۇرئان كەرىمدە 50 ئورۇندا، «ئەقىل ئىگىلىرى»نى 10 ئورۇندا ماختىغان. ئاللاھ تائالانىڭ بارلىقى ۋە بىرلىكىنى كۆرسىتىدىغان كائىناتتىكى تۈرلۈك ئالامەتلەر بايان قىلىنغان كۆپىنچە ئايەتلەرنىڭ ئاخىرىنى﴿**إِنَّ فِي ذَلِكَ لَآيَاتٍ لِقَوْمٍ يَعْقِلُونَ**﴾ «ئەقلىنى ئىشلىتىدىغان قەۋم ئۈچۈن بۇنىڭدا ئىبرەتلەر بار». ﴿**أَفَلَا تَعْقِلُونَ**﴾ «ئەقىل ئىشلەتمەمسىلەر؟». ﴿**فَاعْتَبِرُوا يَا أُولِي الْأَبْصَارِ**﴾ «ئىبرەت ئېلىڭلار ئى ئەقىل ئىگىلىرى!» دېگەنگە ئوخشاش جۈملىلەر بىلەن تۈگەتكەن. ئىنساننىڭ ئەسلى تەبىئىتى ئۇنى ئاللاھ تائالاغا باشلايدۇ. ئىنساندىكى بۇ خىل تەبىئەت ياكى قابىلىيەت يالغۇز ۋىجدانلا ئەمەس ياكى يالغۇز ئەقىللا ئەمەس، بەلكى ئۇ ۋىجدان بىلەن ئەقىلنىڭ بىرىكمىسىدۇر. ئەقىل يالغۇز ئۆزىلا ئاللاھ تائالاغا ئىمان كەلتۈرۈشنى تەبىئي زۆرۈرىيەت دەپ بىلىدۇ. ئىنسان ئەقلى شۇنداقكى، ئۇ ھېچ ئۆزگەرمەستىن ياكى ئۆزگەنمەستىن ئەڭ ئاۋۋال سەۋەبلەر قانۇنىغا (يەنى ھېچ نەرسىنىڭ سەۋەبسىز ۋۇجۇدقا كەلمەيدىغانلىقىغا) ئىشىنىدۇ. سەۋەبسىز بىرەر شەيئىنىڭ ۋۇجۇدقا كېلىشىگە ئىشەنمەيدۇ. ئىلىم - پەن ۋە مەدەنىيەتتىن يىراق ياشىغان سەھرالىق بىر ئادەم ئاللاھ تائالا توغرۇلۇق سورالغىنىدا، سەۋەبلەر قانۇنىنى قوللىنىپ، ئۆزىنىڭ تۇغما قابىلىيىتى بىلەن مۇنداق دەپ جاۋاب بەرگەن ئىكەن: «قۇملۇقتىكى تۆگە ئىزى بۇ جايدىن تۆگىنىڭ ئۆتكەنلىكىگە، ئۇلاغ ئىزلىرى بۇ جايدىن كارۋاننىڭ ئۆتكەنلىكىگە ئىشارەت قىلىدۇ. ئەجىبا، بۇنداق بولغان ئىكەن، يۇلتۇزلار بىلەن قاپلانغان ئاسمان، قىتئەلەر ۋە تۈرلۈك يوللار بىلەن كېڭەيگەن زېمىن ۋە دولقۇنلارنى ئۆز ئىچىگە ئالغان دېڭىزلار ئۇلارنى ياراتقان ئاللاھقا دالالەت قىلمامدۇ!؟».

ئاللاھ تائالانى ئۇنىڭ سۈپەتلىرى ئارقىلىق تونۇش

ئىنسـاندا بەش ھېسـسـىي ئەزا بولۇپ، كائىناتتىكى بەزى ماددىي شـەيئىلەرنى شـــۇ ھېســـســـىي ئەزالىرى ئارقىلىق بىلىدۇ. مەســـىلەن: ئىنســـان كۆزى بىلەن شـەيئىلەرنى كۆرۈپ بىلىدۇ، قۇلىقى بىلەن ئاۋازنى ئاڭلاپ بىلىدۇ، قولى بىلەن ئۇنى تۇتۇپ بىلـىدۇ، بۇرنى بىلەن ھـىدىنى پۇراپ بىلـىدۇ ۋە تىلى بىلەن تەمىنى تېتىـپ بىلىدۇ. ئىنسـان بۇ بەش ھېسـسـىي ئەزاسـى ئارقىلىق بىلەلمىگەن شـەيئىلەرنى ئىشـــەنچلىك خەۋەرلەر ئارقىلىق ئاڭلاپ بىلىدۇ. مەســـىلەن: مەككىنى كۆرمىگەن كىشـــىمۇ، ئۇنىڭ خەۋىرىنى ئاڭلاش ئارقىلىق مەككىنىڭ ســـەئۇدى ئەرەبىســـتاندا بارلىقىغا ھېچ شـەك قىلمايدۇ. بىرىنچى ۋە ئىككىنچى دۇنيا ئۇرۇشلىرىنى كۆرمىگەن بولســـاقمۇ، بۇ ئۇرۇشـــلارنىڭ بولۇپ ئۆتكەنلىك خەۋىرىنى ئاڭلاش ئارقىلىق بۇ ئۇرۇشلارنىڭ يۈز بەرگەنلىكىدىن ھېچ شـەك قىلمايمىز. ھېسـسـىي ئەزالار ئارقىلىق بىلەلمىگەن شـــەيئىلەرنى يوق دەپ ئىنكـار قىلىش قەتئىي توغرا ئەمەس. مەســـىلەن: رادىيو دولقۇنلىرى ھەر ۋاقىت ۋە ھەر جايدا بار، ئەمما رادىيو بولمىســـا ئۇنى ئاڭلىغىلى بولمايدۇ. توك ســىمدا توكنىڭ بارلىقىنى كۆرگىلى بولمايدۇ، پەقەت لامپۇچكىنى ئۇنىڭغا چاتقاندىلا توكنىڭ بارلىقىنى كۆرگىلى بولىدۇ. دۇنيادا ھېسسـىي ئەزالىرىمىز ئـارقىلىق بىلگىلى ۋە كۆرگىلى بولمـايـدىغـان نۇرغۇن شـــەيئىلەر بـار. ھازىرقى ئىلىم - پەن دۇنيادىكى مـاددىي شـــەيئىلەرنىڭ پەقەت 3.5% نىلا كۆز بىلەن كۆرگىلى بولىـدىغـانلىقى ۋە قـالغـان 96.5% نى كۆرگىلى بولمـايـدىغـانلىقىنى ئىســـپاتلىدى. ھاۋادىن ھەر ئاندا نەپەس ئېلىپ تۇرىمىز. لېكىن ھاۋانىڭ ماھىيىتىنى ھېسسـىي ئەزالىرىمىز ئارقىلىق بىلەلمەيمىز. شۇنىڭغا ئوخشاش، ئىنسان ھېسسـىي ئەزالىرى ئارقىلىق ئاللاھ تائالانىڭ زاتىنى ئىدراك قىلالمايدۇ. چۈنكى ھېســـســـىي ئەزالار ئـارقىلىق پەقەت بەزى مـاددىي شـــەيئىلەرنىلا بىلگىلى بولـىدۇ. ھـالبۇكى، ئاللاھ تائالانىڭ زاتى ماددا ئەمەس. شـۇڭا، ئىنسـانىنىڭ كۆرۈش ئىقتىدارى چەكلىك بولغـانلىقى ســـەۋەبىدىن، ئـاللاھ تـائـالانى كۆزى بىلەن كۆرۈپ تونۇشـــقـا قـادىر بولالمىغانلىقى ئۈچۈن، ئۇنى ئىشـــەنچلىك خەۋەرلەر ئارقىلىق تونۇيدۇ. دۇنيادا ئەڭ ئىشـــەنچلىك خەۋەر قۇرئان كەرىم ۋە ســـەھىھ (پەيغەمبەر ئەلەيھىســـسالامدىن

كەلگەنلىكى شـۈبھىسـىز دەرىجىدە ئىسـپاتلانغان، ئىشـەنچلىك) ھەدىسـلەرنىڭ بەرگەن خەۋەرلىرىدۇر. مۇشرىكلار مۇھەممەد ئەلەيھىسسالامدىن ئاللاھ تائالانى تەرىپلەپ بېرىشـنى سـورىغاندا، ئاللاھ تائالا مۇھەممەد ئەلەيھىسسالامغا مۇنداق دېيدۇ:﴿قُلْ هُوَ ٱللَّهُ أَحَدٌ ٱللَّهُ ٱلصَّمَدُ لَمْ يَلِدْ وَلَمْ يُولَدْ وَلَمْ يَكُنْ لَّهُ كُفُواً أَحَدٌ﴾ «ئېيتقىنكى، <ئۇ ئاللاھ بىردۇر، ھەممە ئاللاھقا موھتاجدۇر. ئۇ بالا تاپقانمۇ ئەمەس، تۇغۇلغانمۇ ئەمەس، ھېچ كىشى ئۇنىڭغا تەڭداش بولالمايدۇ>»[1].

سوئال: ئاللاھ تائالاغا قانداق ئىمان كەلتۈرۈش كېرەك؟

جاۋاب: ئاللاھ تائالا ئەزەلدىن بار بولغان يالغۇز ئىلاھتۇر. ئۇنىڭ پۈتۈن كائىناتنى يارىتىشتا ۋە ئۇنى پەرۋىش قىلىشتا ھېچ بىر شېرىكى يوقتۇر. ئۇ، ئۆزىنىڭ كامالىي سۈپەتلىرى بىلەن ھەمىشە سۈپەتلىنىپ تۇرغۇچىدۇر. ئۇ بارلىق ئەيىب ـ نۇقسان ۋە كەمچىلىكلەردىن ئەلۋەتتە پاكتۇر، دەپ ئىمان ئېيتىش كېرەك.

---

(1) ئىخلاس سۈرىسى: 1 – 4- ئايەتلەر.

ئاللاھ تائالانىڭ ئۇلۇغ سۈپەتلىرى

ئاللاھ تائالانىڭ سۈپەتلىرىنىڭ ھەممىسىگە ئىمان كەلتۈرۈش زۆرۈر. بىز تۆۋەندە تەپسىلىي بىلىپ ئىمان كەلتۈرۈش مۇھىم بولغان سەككىز سۈپەتنى بايان قىلىش بىلەن كۇپايىلىنىمىز:

1. حَيٌّ (ھەمىشە تىرىك بولغۇچى)؛

2. عَالِمٌ (ھەممىنى بىلگۈچى ئالىم)؛

3. قَادِرٌ (ھەممىگە كۈچى يېتىدىغان قادىر)؛

4. مُرِيدٌ (ھەممىنى ئىرادە قىلغۇچى)؛

5. مُكَوِّنٌ (ھەممىنى ئىجاد قىلغۇچى)؛

6. مُتَكَلِّمٌ (سۆزلىگۈچى)؛

7. سَمِيعٌ (ھەممە ئاۋازنى ئاڭلىغۇچى)؛

8. بَصِيرٌ (ھەممىنى كۆرگۈچى).

سوئال: ئاللاھ تائالانىڭ تىرىك ئىكەنلىكىگە قانداق ئىمان كەلتۈرۈش كېرەك؟

جاۋاب: ئاللاھ تائالا ئەزەلدىن تىرىك بولۇپ، ئۇ ھەرگىز ئۆلمەيدۇ. ئاللاھ تائالانىڭ تىرىكلىكى جان ۋە جىسىم بىلەن بولماستىن، بەلكى ئۇ، ئۆزىگە لايىق سۈپىتى بىلەن تىرىكتۇر. ئاللاھ تائالا بۇ ھەقتە مۇنداق دەيدۇ:﴿**ٱللَّهُ لاَ إِلَـهَ إِلاَّ هُوَ ٱلْحَيُّ ٱلْقَيُّومُ**﴾ «بىر ئاللاھتىن باشقا ئىلاھ يوقتۇر. ئۇ ھەمىشە تىرىكتۇر. ھەممىنى

ئىدارە قىلىپ تۇرغۇچىدۇر»[1].

سـوئال: ئاللاھ تائالانىڭ ھەممىنى بىلگۈچى ئالىم ئىكەنلىكىگە قانداق ئىمان كەلتۈرۈش كېرەك؟

جاۋاب: ئاللاھ تائالا ھەممىنى بىلىپ تۇرغۇچىدۇر، كائىناتتىكى شـەيئىلەرنىڭ ھېچبىرى ئۇنىڭ ئىلمىنىڭ سـىرتىدا ئەمەسـتۇر. ئاللاھ تائالانىڭ بىلىشـى ئەقىل ۋە زېھىن بىلەن بولماسـتىن، بەلكى ئۇ، ئۆزىگە لايىق سـۈپىتى بىلەن بىلگۈچىدۇر. بۇ ھەقتە ئاللاھ تائالا مۇنداق دەيدۇ: ﴿**وَهُوَ بِكُلِّ شَـيْءٍ عَلِيمٌ**﴾ «ئاللاھ ھەممە نەرسىنى بىلگۈچىدۇر»[2].

سوئال: ئاللاھ تائالانىڭ ھەممىگە قادىر ئىكەنلىكىگە قانداق ئىمان كەلتۈرۈش كېرەك؟

جاۋاب: ئاللاھ تائالا ھەممە نەرسىگە كۈچى يەتكۈچىدۇر. ئۇ، ھېچ نەرسىدىن ئاجىز كەلمەيدۇ، ھېچ نەرسـە ئۇنىڭغا غالىب كېلەلمەيدۇ. ئاللاھ تائالا بۇ ھەقتە مۇنداق دەيدۇ:﴿**وَهُوَ عَلَىٰ كُلِّ شَـيْءٍ قَدِيرٌ**﴾ «ئاللاھ ھەممە نەرسـىگە كۈچى يەتكۈچىدۇر»[3].

سـوئال: ئاللاھ تائالانىڭ ھەرشـەيئىنى ئىرادە قىلغۇچى ئىكەنلىكىگە قانداق ئىمان كەلتۈرۈش كېرەك؟

جاۋاب: ئاللاھ تائالا مۇتلەق ئىختىيار ئىگىسى بولۇپ، ھەممە ئاللاھ تائالانىڭ ئىرادىسـى بىلەن بولىدۇ، ئاللاھ تائالانىڭ ئىرادىسـى ۋە خاھىشـىسـىز ھېچ نەرسـە ۋۇجۇدقا چىقمايدۇ. ئاللاھ تائالا بۇ ھەقتە مۇنداق دەيدۇ:﴿**فَعَّالٌ لِّمَا يُرِيدُ**﴾

(1) بەرقەرە سۈرىسى: 255 ـ ئايەت.
(2) بەقەرە سۈرىسى: 29 ـ ئايەت.
(3) ھەدىد سۈرىسى: 2 ـ ئايەت.

«ئاللاھ خالىغىنىنى قىلغۇچىدۇر»[1].

سوئال: ئاللاھ تائالانىڭ سۆزلىگۈچى ئىكەنلىكىگە قانداق ئىمان كەلتۈرۈش كېرەك؟

جاۋاب: ئاللاھ تائالا ئەزەلدىن سۆزلىگۈچى بولۇپ، قۇرئان كەرىم ئۇنىڭ سۆزىدۇر. ئاللاھ تائالانىڭ سۆزلىشى تىل ۋە ئېغىز بىلەن بولماستىن، بەلكى ئۇ، ئۆزىگە لايىق سۈپەتى بىلەن سۆزلىگۈچىدۇر. ئاللاھ تائالا بۇ ھەقتە مۇنداق دەيدۇ:﴿**وَكَلَّمَ ٱللَّهُ مُوسَىٰ تَكْلِيماً**﴾ «ئاللاھ مۇساغا سۆز قىلدى»[2].

سوئال: ئاللاھ تائالانىڭ ئىجاد قىلغۇچى ئىكەنلىكىگە قانداق ئىمان كەلتۈرۈش كېرەك؟

جاۋاب: ئاللاھ تائالا پۈتۈن مەخلۇقاتنىڭ پەيدا قىلغۇچىسىدۇر. كائىنات ۋە ئۇنىڭدىكى بارلىق شەيئىلەر ئاللاھ تائالانىڭ يارىتىشى ۋە ئىجاد قىلىشى بىلەن پەيدا بولغاندۇر. بۇ ھەقتە ئاللاھ تائالا مۇنداق دەيدۇ:﴿**ٱللَّهُ خَالِقُ كُلِّ شَيْءٍ**﴾ «ئاللاھ ھەممە نەرسىنىڭ ياراتقۇچىسىدۇر»[3].

سوئال: ئاللاھ تائالانىڭ ئاڭلىغۇچى ئىكەنلىكىگە قانداق ئىمان كەلتۈرۈش كېرەك؟

جاۋاب: ئاللاھ تائالا ھەر قانداق ئاۋازلارنى، دۇئالارنى ۋە مۇناجاتلارنى ئاڭلىغۇچىدۇر. ئاللاھ تائالانىڭ ئاڭلىشى قۇلاق بىلەن بولماستىن، بەلكى ئۇ، ئۆزىگە لايىق سۈپەتى بىلەن ئاڭلىغۇچىدۇر. ئاللاھ تائالا بۇ ھەقتە مۇنداق دەيدۇ:﴿**وَٱللَّهُ هُوَ ٱلسَّمِيعُ ٱلْعَلِيمُ**﴾ «ئاللاھ ھەممىنى ئاڭلاپ تۇرغۇچىدۇر ۋە

---

(1) بۇرۇج سۈرىسى: 16 ـ ئايەت.
(2) نىسا سۈرىسى: 164 ـ ئايەت.
(3) زۇمەر سۈرىسى: 62 ـ ئايەت.

ھەممىنى بىلىپ تۇرغۇچىدۇر»[1].

سوئال: ئاللاھ تائالانىڭ كۆرگۈچى ئىكەنلىكىگە قانداق ئىمان كەلتۈرۈش كېرەك؟

جاۋاب: ئاللاھ تائالا ھەممىنى كۆرۈپ تۇرغۇچىدۇر، ھەتتا قاراڭغۇ كېچىدە قارا تاش ئۈستىدىكى قارا چۈمۈلىلەرنىڭ ھەرىكەتلىرىنىمۇ ئېنىق كۆرۈپ تۇرغۇچىدۇر. ئاللاھ تائالا بۇ ھەقتە مۇنداق دەيدۇ:﴿وَٱللَّهُ بَصِيرٌ بِٱلْعِبَادِ﴾«ئاللاھ بەندىلىرىنى (ۋە ئۇلارنىڭ ھەممە ئىشلىرىنى) كۆرۈپ تۇرغۇچىدۇر»[2].

ئاللاھ تائالاغا ئىمان كەلتۈرۈشكە مۇناسىۋەتلىك مەسىلىلەر

سوئال: ئاللاھ تائالاغا ئىمان كەلتۈرۈش نىمىلەرنى ئۆز ئىچىگە ئالىدۇ؟

جاۋاب: ئاللاھ تائالاغا ئىمان كەلتۈرۈش تۆۋەندىكى تۆت ھەقىقەتكە ئىشىنىشنى ئۆز ئىچىگە ئالىدۇ:

1. ئاللاھ تائالانىڭ بار ئىكەنلىكىگە ئىمان كەلتۈرۈش.

2. ئاللاھ تائالانىڭ ھەممىنى ياراتقۇچى ۋە ھەممىنى ئىدارە قىلىپ تۇرغۇچى رەب ئىكەنلىكىگە ئىمان كەلتۈرۈش.﴿ذَٰلِكُمُ ٱللَّهُ رَبُّكُمْ لَآ إِلَـٰهَ إِلَّا هُوَ خَالِقُ كُلِّ شَيْءٍ فَٱعْبُدُوهُ وَهُوَ عَلَىٰ كُلِّ شَيْءٍ وَكِيلٌ﴾ «ئەنە شۇ ئاللاھ سىلەرنىڭ رەببىڭلاردۇر، ئۇنىڭدىن باشقا ئىلاھ يوقتۇر. ئۇ ھەممە نەرسىنىڭ ياراتقۇچىسىدۇر. ئۇنداقتا، ئۇنىڭغىلا ئىبادەت قىلىڭلار. چۈنكى ئۇ ھەر نەرسىنى قوغداپ تۇرغۇچىدۇر»[3].

---

(1) مائىدە سۈرىسى: 76 ـ ئايەت.
(2) ئال ئىمران سۈرىسى: 15 ـ ئايەت.
(3) ئەنئام سۈرىسى: 102ـ ئايەت.

3. ئاللاھ تائالانىڭ يەككە ـ يېگانە، بىرلا ھەقىقىي ئىلاھ ئىكەنلىكىگە ئىمان كەلتۈرۈش.﴿وَإِلَـٰهُكُمْ إِلَـٰهٌ وَاحِدٌ لاَّ إِلَـٰهَ إِلاَّ هُوَ ٱلرَّحْمَـٰنُ ٱلرَّحِيمُ﴾ «سىلەرنىڭ ئىلاھىڭلار بىرلا ئىلاھتۇر، ئۇنىڭدىن باشقا ئىلاھ يوقتۇر. ئۇ ناھايىتى شەپقەتلىكتۇر، ناھايىتى مېھرىباندۇر»[1].

4. ئاللاھ تائالانىڭ ئىسىم - سۈپەتلىرىگە ئىمان كەلتۈرۈش، يەنى ئاللاھ تائالا قۇرئان كەرىم ياكى مۇھەممەد ئەلەيھىسسالامنىڭ ھەدىسلىرى ئارقىلىق ئۆزىگە مەنسۇپ قىلغان ئىسىم - سۈپەتلەرنى ئۆزگەرتىۋەتمەستىن، ئاللاھ تائالانىڭ ئۇلۇغلۇقىغا لايىق ھالدا ئۇنىڭغا مەنسۇپ قىلىش ۋە ئۇنى شۇ ئىسىم ـ سۈپەتلىرى بىلەن ئاتاش. ئاللاھ تائالا بۇ ھەقتە مۇنداق دېدۇ:﴿وَلِلَّهِ ٱلأَسْمَآءُ ٱلْحُسْنَىٰ فَٱدْعُوهُ بِهَا وَذَرُواْ ٱلَّذِينَ يُلْحِدُونَ فِيۤ أَسْمَآئِهِ سَيُجْزَوْنَ مَا كَانُواْ يَعْمَلُونَ﴾ «ئاللاھنىڭ گۈزەل ئىسىملىرى بار، ئۇنى شۇ (گۈزەل ئىسىملىرى) بىلەن ئاتاڭلار، ئەڭ چىرايلىق ئىسىملار ئاللاھنىڭدۇر. سىلەر ئاللاھنى ئۇ ئىسىملار بىلەن چاقىرىڭلار. ئاللاھنىڭ ئىسىملىرى توغرىسىدا ھەقتىن بۇرۇلۇپ كەتكەنلەرنى تەرك ئېتىڭلار. يېقىندا ئۇلارغا قىلمىشلىرىنىڭ جازاسى بېرىلىدۇ» [2].

سوئال: ئاللاھ تائالانىڭ ئىنسانلار ئۈستىدىكى ھەققى نېمە؟

جاۋاب: ئاللاھ تائالانىڭ ئىنسانلار ئۈستىدىكى ھەققى ــــ ئىنسانلارنىڭ ئاللاھ تائالاغا خالىس ئىبادەت قىلىشىدۇر. ئاللاھ تائالا بۇ ھەقتە مۇنداق دېدۇ:﴿ وَمَا خَلَقْتُ ٱلْجِنَّ وَٱلإِنسَ إِلاَّ لِيَعْبُدُونِ﴾ «جىنلارنى، ئىنسانلارنى پەقەت ماڭا ئىبادەت

(1) بەقەرە سۈرىسى: 163 ـ ئايەت.
(2) ئەئراق سۈرىسى: 180 ـ ئايەت.

قىلىش ئۈچۈنلا ياراتتىم»[1]. يەنى ماڭا ئىبادەت قىلىش، مېنىڭ كۆرسەتكەنلىرىم بويىچە ھايات كەچۈرسۇن، دەپ ياراتتىم.

(1) زارىيات سۈرىسى: 56 ـ ئايەت.

ئىككىنچى

پەيغەمبەرلەرگە ئىمان كەلتۈرۈش

پەيغەمبەرلەر ـــ ئاللاھ تائالانىڭ ئىنسانلار ئارىسىدىن تاللاپ چىقىرىپ، ئۇز تەرىپىدىن ئۇلارغا ئەۋەتكەن ھەق ئەلچىلىرىدۇر. پەيغەمبەرلەر بارلىق ئەيىب ـ نۇقسان ۋە كەمچىلىكلەردىن ئەلۋەتتە پاك، گۇناھسىز زاتلاردۇر، ئۇلارنىڭ ھەربىرى ئىش ـ ئىزلىرى پۈتۈن ئىنسانىيەت ئۈچۈن ئۈلگىدۇر.

پەيغەمبەرلەر ئىنسانلارغا ئاللاھ تائالانىڭ دىنىنى يەتكۈزۈش ئارقىلىق ئۇلارنى توغرا يولغا باشلاش ۋە گۇناھ ـ يامان ئىشلاردىن قايتۇرۇپ ياخشى ئەمەللەرگە چاقىرىش ئۈچۈن ئەۋەتىلگەن. ئاللاھ تائالا بۇ ھەقتە مۇنداق دېيدۇ: ﴿**وَلَقَدْ بَعَثْنَا فِي كُلِّ أُمَّةٍ رَّسُولاً أَنِ ٱعْبُدُواْ ٱللَّهَ وَٱجْتَنِبُواْ ٱلْطَّاغُوتَ**﴾«بىز ھەقىقەتەن ھەربىر ئۈممەتكە: (ئاللاھقا ئىبادەت قىلىڭلار، ساختا ئىلاھلاردىن يىراق تۇرۇڭلار) دەپ پەيغەمبەر ئەۋەتتۇق»[1] .

پەيغەمبەرلەرنىڭ سانى

ئىنسانلار يارىتىلغاندىن بېرى نۇرغۇن پەيغەمبەرلەرنىڭ كەلگەنلىكى مەلۇم. ئەمما ئۇلارنىڭ ھەممىسىنىڭ ئىسىملىرى تەپسىلىي بايان قىلىنمىغان، قۇرئان كەرىمدە پەقەت 25 پەيغەمبەرنىڭ ئىسىملىرى تىلغا ئېلىنغان.

ئۇلار: ئادەم، ئىدرىس، نۇھ، ھۇد، سالىھ، ئىبراھىم، لۇت، ئىسمائىل، ئىسھاق، يەئقۇب، يۇسۇپ، ئەييۇب، شۇئەيب، مۇسا، ھارۇن، داۋۇد، سۇلەيمان، يۇنۇس، ئىلياس، ئىليەسە، زۇلكىفل، زەكەرىيا، يەھيا، ئىيسا ۋە مۇھەممەد ئەلەيھىسسالاملاردۇر.

---

(1) نەھل سۈرىسى: 36 ـ ئايەت.

بۇلاردىن باشقا، ئۇزەير، لوقمان ۋە زۇلقەرنەيىن قاتارلىق ئۈچ زاتنىڭ ئىسىملىرى قۇرئان كەرىمدە تىلغا ئېلىنغان بولسىمۇ، بۇلارنىڭ پەيغەمبەر ئىكەنلىكى ياكى ئەمەسلىكى توغرۇلۇق قۇرئان كەرىم ياكى ھەدىسلەردە ئېنىق مەلۇمات بېرىلمىگەن. شۇڭا قىسمەن ئالىملار يۇقىرىقى ئۈچ زاتنى پەيغەمبەرلەردىن سانىغان بولسىمۇ، كۆپ ساندىكى ئىسلام ئالىملىرى ئۇلارنى پەيغەمبەرلەردىن ئەمەس، بەلكى ياخشى، تەقۋا، ئەۋلىيالارنىڭ جۈملىسىدىن سانايدۇ. شۇنىڭدەك، قۇرئان كەرىمدە ئىسىملىرى بايان قىلىنمىغان پەقەت بەزى ھەدىسلەردە ۋە تارىخ كىتابلىرىدا ئىسىملىرى بايان قىلىنغان ۋە پەيغەمبەر ئىكەنلىكلىرى سۆزلەنگەن بەزى كىشىلەر بولۇپ، ئۇلار: شىش، يۇشەئ، خىزىر، بەشىر، دانىيال، ئىشمۇئىل، ئەرمىيا، ھەزقەل، جىرجىس، ھەبقۇق ۋە ھەنزەلە ئەلەيھىسسالاملاردۇر.

خۇلاسە: قۇرئان كەرىمدە، ئىسىملىرى ئېنىق بايان قىلىنغان 25 پەيغەمبەرگە تەپسىلىي ۋە قۇرئان كەرىمدە ئىسىملىرى بايان قىلىنمىغان جىمى پەيغەمبەرلەرگە ئىجمالىي ئىمان كەلتۈرۈش ئىماننىڭ شەرتلىرىدىن بىرىدۇر.

قۇرئان كەرىمدە ئىسىملىرى بىلىيان قىلىنمىغان پەيغەمبەرلەر ھەققىدە ئاللاھ تائالا مۇنداق دەيدۇ: ﴿**وَلَقَدْ أَرْسَلْنَا رُسُلاً مِّن قَبْلِكَ مِنْهُم مَّن قَصَصْنَا عَلَيْكَ وَمِنْهُمْ مَّن لَّمْ نَقْصُصْ عَلَيْكَ**﴾ «بىز سەندىن ئىلگىرىمۇ پەيغەمبەرلەرنى ئەۋەتكەن ئىدۇق، ئۇلارنىڭ ئارىسىدا ساڭا بىلىيان قىلىپ بەرگەنلىرىمىزمۇ، بىلىيان قىلىپ بەرمىگەنلىرىمىزمۇ بار»[1].

مۇسۇلمانلار جىمى پەيغەمبەرلەرگە ئىمان كەلتۈرۈشكە بۇيرۇلغان. ئاللاھ مۇئمىنلەرنىڭ سۆزلىرىنى ھېكايە قىلىپ مۇنداق دەيدۇ: ﴿**لاَ نُفَرِّقُ بَيْنَ أَحَدٍ مِّن رُّسُلِهِ**﴾«(ئۇلار) <ئاللاھنىڭ پەيغەمبەرلىرىنىڭ ھېچبىرىنى ئايرىۋەتمەيمىز

(1) غافىر سۈرىسى: 78 ـ ئايەت.

(ھەممىسىگە ئىمان ئېيتىمىز)> دەيدۇ»[1] .

پەيغەمبەرلەرنىڭ بەزىسىگە ئىمان ئېيتىپ، بەزىسىگە ئىمان ئېيتمىغان كىشىنىڭ ئىمانى مەقبۇل ئەمەس. نەتىجىدە، ئۇ مۇسۇلمان بولالمايدۇ. ئاللاھ بۇ ھەقتە مۇنداق دەيدۇ:﴿إِنَّ ٱلَّذِينَ يَكْفُرُونَ بِٱللَّهِ وَرُسُلِهِ وَيُرِيدُونَ أَن يُفَرِّقُواْ بَيْنَ ٱللَّهِ وَرُسُلِهِ وَيقُولُونَ نُؤْمِنُ بِبَعْضٍ وَنَكْفُرُ بِبَعْضٍ وَيُرِيدُونَ أَن يَتَّخِذُواْ بَيْنَ ذٰلِكَ سَبِيلاً أُوْلَـٰئِكَ هُمُ ٱلْكَافِرُونَ حَقّاً وَأَعْتَدْنَا لِلْكَافِرِينَ عَذَاباً مُّهِيناً﴾ «شۈبھىسىزكى، ئاللاھنى ۋە ئۇنىڭ پەيغەمبەرلىرىنى ئىنكار قىلغانلار، ئاللاھ بىلەن ئۇنىڭ پەيغەمبەرلىرىنىڭ ئارىسىنى (ئاللاھقا ئىشىنىپ پەيغەمبەرلىرىگە ئىشەنمەيمىز دېيىش بىلەن) ئايرىۋەتمەكچى بولغانلار، (پەيغەمبەرلەرنىڭ) بەزىسىگە ئىشىنىمىز، بەزىسىگە ئىشەنمەيمىز دېگۈچىلەر ۋە (ئىمان بىلەن كۇفرىنىڭ) ئارىسىدا بىر يول تۇتماقچى بولغانلار ــ ئەنە شۇلار ــ راستتىنلا كاپىرلاردۇر، كاپىرلارغا خارلىغۇچى ئازاب تەييارلىدۇق»[2] .

پەيغەمبەرلەرنىڭ دەلىللىرى

پەيغەمبەرلەرنىڭ ئاللاھ تائالا تەرىپىدىن كەلگەن بەرھەق پەيغەمبەرلەر ئىكەنلىكلىرىنى ئىسپاتلايدىغان ۋە ئۇلارنىڭ پەيغەمبەرلىكىنى كۈچلەندۈرىدىغان دەلىللىرى ئۇلارغا ئاللاھ تائالا تەرىپىدىن ئاتا قىلىنغان مۆجىزىلىرىدۇر. ئاللاھ تائالا ھەرقانداق پەيغەمبەرنى ئەۋەتىشتە، ئۇنىڭ ۋە ئۇممىتىنىڭ ئەھۋالىغا مۇناسىپ مۆجىزىلەرنى يارىتىپ بەرگەن. ﴿لَقَدْ أَرْسَلْنَا رُسُلَنَا بِٱلْبَيِّنَاتِ﴾ «بىز ھەقىقەتەن پەيغەمبەرلىرىمىزنى ئوپئوچۇق مۆجىزىلەر بىلەن ئەۋەتتۇق»[3] .

(1) بەقەرە سۈرىسى: 285 ـ ئايەت.
(2) نىسا سۈرىسى: 151 ـ 150 ـ ئايەت.
(3) ھەدىد سۈرىسى: 25 ـ ئايەت.

مۆجىزە

مۆجىزە سۆزى تىل ئىستېمالىدا كىشىلەرنى ئۇنىڭغا ئوخشايدىغان بىرنى ئىجاد قىلىشتىن ئاجىز قالدۇرغۇچى، ئادەتتىن تاشقىرى ئىش دېگەننى ئىپادىلەيدۇ. بۇنىڭغا بىنائەن، دۇنيادا «يەتتە چوڭ مۆجىزە» دەپ ئاتالغان يادىكارلىقلاردىن مىسىردىكى پىرامىدا، جۇڭگودىكى سەددىچىن سېپىلى، ھىندىستاندىكى تاجمەھەل ۋە باشقىلار، شۇنداقلا بۇرۇنقىلارنىڭ قولىدىن كەلگەن بولسىمۇ، كېيىنكىلەرنىڭ نەزىرىدە پەۋقۇلئاددە سانالغان سىرلىق ئىشلار زامانىمىز كىشىلىرى نەزىرىدە مۆجىزە دەپ ئاتىلىپ كەلمەكتە.

مۆجىزىنىڭ ئىسلام تېرمىنلىرىدىكى مەنىسى ـ ئىنسانلارنى توغرا يولغا باشلاش ۋەزىپىسىنى ئۆز ئۈستىگە ئالغان ھالدا، ئاللاھ تائالا تەرىپىدىن ئەۋەتىلگەن پەيغەمبەرلەرنىڭ راستتىنلا ئاللاھ تائالانىڭ ئەلچىلىرى ئىكەنلىكلىرىنى كىشىلەرگە ئىسپاتلاپ بېرىشلىرى ئۈچۈن، ئۇلارغا ئاللاھ ئاتا قىلغان دەلىل، ئىسپات ۋە پاكىت دېمەكتۇر.

سوئال: پەيغەمبەرلەرگە قانداق ئىمان كەلتۈرۈش كېرەك؟

جاۋاب: پەيغەمبەرلەرنىڭ ئاللاھ تائالا تەرىپىدىن ئىنسانلارغا توغرا يولنى كۆرسىتىش ئۈچۈن كەلگەنلىكلىرى ھەق ۋە راستتۇر. ئۇلار ئاللاھ تائالانىڭ دىنىنى كىشىلەرگە كەم - زىيادە قىلماستىن، ئاللاھ تائالا كۆرسەتكەن بويىچە تولۇق يەتكۈزۈش ئارقىلىق، ئۆزلىرىنىڭ ئەلچىلىك ۋەزىپىلىرىنى كامىل ئادا قىلغان ئۇلۇغ زاتلاردۇر.

پەيغەمبەرلەرگە ئىمان كەلتۈرۈش ئۆز ئىچىگە ئالغان ئىشلار

پەيغەمبەرلەرگە ئىمان كەلتۈرۈش تۆۋەندىكى ئۈچ مەسىلىگە ئىمان كەلتۈرۈشنى ئۆز ئىچىگە ئالىدۇ.

1. ھەربىر پەيغەمبەرگە كەلگەن دىنىنىڭ ئاللاھ تائالا تەرىپىدىن كەلگەن

ھەق دىن ئىكەنلىكىگە ۋە پەيغەمبەرلەرنىڭ ھەممىسىگە بىردەك ئىمان كەلتۈرۈش. چۈنكى پەيغەمبەرلەرنىڭ بىرەرسىگە ئىنكار قىلغانلىق، ئۇلارنىڭ ھەممىسىگە ئىنكار قىلغانلىق ھېسابلىنىدۇ. شۇڭا ئاللاھ تائالا نۇھ ئەلەيھىسسالامنىڭ قەۋمى توغرۇلۇق﴿كَذَّبَتْ قَوْمُ نُوحٍ الْمُرْسَلِينَ﴾ «نۇھنىڭ قەۋمى پەيغەمبەرلەرنى ئىنكار قىلدى» دېيىش ئارقىلىق، بىرلا نۇھ ئەلەيھىسسالامغا ئىنكار قىلغانلارنى پۈتۈن پەيغەمبەرلەرگە ئىنكار قىلغانلىق، دەپ ھۆكۈم قىلغان. ھالبۇكى، ئۇ ۋاقىتتا، نۇھ ئەلەيھىسسالامنىڭ قەۋمىگە نۇھ ئەلەيھىسسالامدىن باشقا پەيغەمبەر كەلمىگەن ۋە ئۇلار نۇھ ئەلەيھىسسالامغىلا ئىنكار قىلغان. بۇنىڭغا ئاساسەن، خىرىستىيانلارنىڭ مۇھەممەد ئەلەيھىسسالامغا ئىنكار قىلىپ، ئۇنىڭ دىنىغا ئەگەشمىگەنلىكى ئەينى ۋاقىتتا، ئۆزلىرىنىڭ پەيغەمبىرى ئىيسا ئەلەيھىسسالامغىمۇ ئىنكار قىلغانلىقى ۋە ئۇنىڭ دىنىغا ئەگەشمىگەنلىكى بولۇپ ھېسابلىنىدۇ. چۈنكى، قۇرئان كەرىمدە نامى تىلغا ئېلىنىپ، پەيغەمبەر ئىكەنلىكى بىلىنگەن پەيغەمبەرلەردىن بىرەرسىگە ئىنكار قىلغانلىق پۈتكۈل پەيغەمبەرلەرگە ئىنكار قىلغانلىقتۇر.

2. قۇرئان كەرىمدە ئىسىملىرى بايان قىلىنغان 25 پەيغەمبەرگە ۋە ئۇلارنىڭ ئارىسىدىكى نۇھ، ئىبراھىم، مۇسا، ئىيسا ۋە مۇھەممەد ئەلەيھىسسالاملاردىن ئىبارەت ئىرادىلىك پەيغەمبەرلەرگە تەپسىلىي؛ قۇرئان كەرىمدە ئىسىملىرى بايان قىلىنمىغانلىقتىن، ئىسىملىرى بىزگە مەلۇم بولمىغان پۈتۈن پەيغەمبەرلەرگە ئىجمالىي ئىمان كەلتۈرۈش.

3. پەيغەمبەرلەردىن سادىر بولغانلىقى ئېنىق ئىسپاتلانغان ھەدىسلەرگە چىن ئىشىنىپ ئەمەل قىلىش.

مۇھەممەد ئەلەيھسسالام

مۇھەممەد ئەلەيھسسالام ـــ بىزلەرنىڭ پەيغەمبىرىمىز، پەيغەمبەرلەرنىڭ ئەڭ ئاخىرقىسى، ئىنسانلارغا ئاللاھ تائالا تەرىپىدىن ئىسلام دىنىنى ئېلىپ كېلىش بىلەن، ساماۋى دىنىنى تولۇقلىغان ۋە ئۇنىڭ غايىسىنى ئەمەلگە ئاشۇرغان ئەڭ شەرەپلىك پەيغەمبەردۇر. ئاللاھ تائالا تەرىپىدىن كەلگەن ھەربىر پەيغەمبەر بىر مەخسۇس مىللەت ئارىسىغا ئەۋەتىلگەن بولسا، پەيغەمبىرىمىز مۇھەممەد ئەلەيھسسالام پۈتۈن ئىنسانىيەتكە قارىتىلغان ئومۇمىيۈزلۈك بۈرچىنى زىممىسىگە ئالغان ھالدا پۈتۈن ئالەمگە پەيغەمبەر بولۇپ ئەۋەتىلگەن. مۇھەممەد ئەلەيھسسالام مۇشۇنداق ئالاھىدە پەيغەمبەر بولغانلىقى ئۈچۈن، ئۇنىڭ پەۋقۇلئاددە رولى ئارقىسىدا، مۇسۇلمانلارنىڭ مۇھەممەد ئەلەيھسسالامغا ھۆرمەت قىلىشى بارلىق پەيغەمبەرلەرگە ھۆرمەت قىلغانلىق بىلەن باراۋەر بولىدۇ، دەيدىغان ئورۇنغا كۆتۈرۈلگەن.

مۇھەممەد ئەلەيھسسالام مىلادىنىڭ 571 ـــ يىلى 20 ـــ ئاپرېل، فىل يىلى رەبىئۇلئەۋۋەل- ئېيىنىڭ 9- كۈنى(يەنە بىر رىۋايەتكە كۆرە، 12 - كۈنى) دۈشەنبە كۈنى، ھازىرقى سەئۇدى ئەرەبىستانىنىڭ مەككە شەھرىدىكى قۇرەيش قەبىلىسىنىڭ ئەڭ مۆتىۋەر ئائىلىسى بولغان بەنى ھاشىم ئائىلىسىدە دۇنياغا كەلگەن. مۇھەممەد ئەلەيھسسالامنىڭ نەسەبى ئىبراھىم ئەلەيھسسالامنىڭ ئوغلى ئىسمائىل ئەلەيھسسالامغا تۇتىشىدۇ. بۇ ھەقتە مۇھەممەد ئەلەيھسسالام مۇنداق دەيدۇ: «ئاللاھ ئىسمائىل ئوغۇللىرىدىن كەنانە قەبىلىسىنى تاللىدى، كەنانە قەبىلىسىدىن قۇرەيشنى، قۇرەيشتىن ھاشىم ئوغۇللىرىنى، ھاشىم ئوغۇللىرىدىن مېنى تاللىدى»(1).

مۇھەممەد ئەلەيھسسالام كىچىكىدىنلا ئۆزىنىڭ گۈزەل ئەخلاقى ۋە ئالىيجاناب پەزىلىتى بىلەن خەلق ئارىسىدا ئالاھىدە تونۇلغان، ھەتتا ئۇ، كىشىلەر

---

(1) ئىمام مۇسلىم رىۋايىتى.

تەرىپىدىن «ئىشەنچلىك مۇھەممەد»، «راستچىل مۇھەممەد» دېگەنگە ئوخشاش ئېسىل ناملارغا ئېرىشكەن.

مۇھەممەد ئەلەيھىسسالامنىڭ پەيغەمبەرلىكى

مۇھەممەد ئەلەيھىسسالام 40 ياشقا يەتكەن چېغىدا ئاللاھ جىبرىئىل ئىسىملىك پەرىشتىنى ئەۋەتىش ئارقىلىق، ئۇنىڭغا پەيغەمبەرلىك ۋەزىپىسىنى تاپشۇرغان. مۇھەممەد ئەلەيھىسسالام پەيغەمبەر بولغاندىن كېيىن مەككىدە ئاۋۋال ئۈچ يىل يوشۇرۇن، كېيىن 10 يىل ئاشكارا، جەمئىي 13 يىل ئىسلام دەۋىتىنى تەشۋىق قىلىش بىلەن مەشغۇل بولىدۇ. كېيىن مەككە مۇشرىكلىرىنىڭ ھەددىدىن ئاشقان جەۋر - زۇلۇملىرى تۈپەيلىدىن ئاللاھ تائالانىڭ بۇيرۇقى بىلەن مەككىنى تەرك ئېتىپ، مەدىنىگە ھىجرەت قىلىدۇ. ئۇ، مەدىنىگە كەلگەندىن كېيىن، كۈندىن - كۈنگە مۇسۇلمانلار سانىنىڭ كۆپىيىشى ۋە ئىسلام دىنىنىڭ قۇدرەت تېپىشى نەتىجىسىدە، مەدىنىدە تۇنجى ئىسلام دۆلىتىنى قۇرىدۇ. مۇھەممەد ئەلەيھىسسالامنىڭ يېتەكچىلىكىدە مەدىنىدە تەشكىللەنگەن 10000 كىشىلىك ئىسلام قوشۇنى ھىجرىيەنىڭ 8 - يىلى مەككە شەھرىنى مۇشرىك كۈچلىرىنىڭ قولىدىن ئازاد قىلىپ، ئۇنى مەدىنە ئىسلام دۆلىتىنىڭ تەركىبىگە كىرگۈزىدۇ.

پەيغەمبىرىمىز ھەزرىتى مۇھەممەد ئەلەيھىسسالام ئۆزىنىڭ پەيغەمبەرلىك ۋەزىپىسىنى تولۇق ئادا قىلغاندىن كېيىن، مىلادىنىڭ 632ـ يىلى، ھىجرىيەنىڭ 11ـ يىلى رەبىئۇلئەۋۋەل ئېيىنىڭ 12- كۈنى دۈشەنبە 63 يېشىدا ئالەمدىن ئۆتكەن.

ئۈچىنچى

پەرىشتىلەرگە ئىمان كەلتۈرۈش

روھىي ئالەملەر

روھىي ئالەملەر ـــ ئىنسانلار كۆرەلمەيدىغان يوشۇرۇن ئالەملەر دېمەكتۇر. چۈنكى كائىناتتىكى شەيئىلەر ئىككى تۈرلۈكتۇر. ئۇلارنىڭ بىرى، ئىنسلىندىكى ھېسسىي ئەزالار ئارقىلىق بىلگىلى بولىدىغان شەيئىلەر بولۇپ، ئۇلار: ئادەم، ھايۋان، تاغ، دەريا، تېرىم، دەرەخ ۋە باشقا ھەر قانداق ماددىي شەيئىلەر، يەنە بىرى، ھېسسىي ئەزالار ئارقىلىق بىلگىلى بولمايدىغان شەيئىلەر بولۇپ، ئۇلار: پەرىشتىلەر، جىنلار، شەيتانلار ۋە باشقىلار. بۇنىڭغا ئوخشىغان شەيئىلەرنى ئىنسانلار ھېسسىي ئەزالىرى بىلەن ئىدراك قىلالمىغانلىقى ئۈچۈن بۇلار روھىي ئالەملەر دېيىلىدۇ. بۇلار يەنە غەيبىي ئالەملەر ياكى مېتافىزىكا (يەنى ماددىنىڭ سىرتىدىكى) ئالەم دەپمۇ ئاتىلىدۇ.

سوئال: ئىنسانلار ھېسسىي ئەزالىرى ئارقىلىق بىلەلمىگەن شەيئىلەرنى قانداق بىلىدۇ؟

جاۋاب: ئىنسانلار ھېسسىي ئەزالىرى ئارقىلىق بىلەلمىگەن شەيئىلەرنى ئىشەنچلىك خەۋەرلەر ئارقىلىق بىلەلەيدۇ. مەسىلەن: ئامېرىكىنى كۆرمىگەن ئادەم ئامېرىكا دېگەن دۆلەتنىڭ بار ئىكەنلىكىنى ئاڭلاش ئارقىلىق، ئامېرىكىنىڭ بارلىقىدىن قەتئىي شەك قىلمىغىنىدەك، مۇسۇلمانلار غەيبىي ئالەملەرنى ھېسسىي ئەزالىرى بىلەن بىلەلمىگەن بولسىمۇ، قۇرئان ۋە ھەدىسلەرنىڭ خەۋەرلىرى ئارقىلىق ئۇلارنىڭ بارلىقىنى بىلىدۇ ۋە ئىشىنىدۇ.

غەيب ۋە ئۇنىڭغا مۇناسىۋەتلىك مەسىلىلەر

سوئال: غەيب دېگەن نېمە؟

جاۋاب: غەيب ــ ھېسسي ئورگانلار بىلەن بىلگىلى بولمايدىغان، مېتافىزىكا ئالەمگە ئائىت ئىشلاردۇر. غەيبلەرنى ئاللاھ تائالادىن باشقا ھېچكىم بىلمەيدۇ. غەيبلەرنى پەقەت ئاللاھ تائالا ئۆزىلا بىلىدۇ. بۇ ھەقتە ئاللاھ تائالا مۇنداق دەيدۇ: ﴿**قُل لاَّ يَعْلَمُ مَن فِي ٱلسَّــمَاوَاتِ وٱلأَرْضِ ٱلْغَيْبَ إِلاَّ ٱللَّهُ**﴾«ئېيتقىنكى، ئاسمانلاردىكى ۋە زېمىندىكى غەيبنى ئاللاھتىن باشقا ھېچكىم بىلمەيدۇ »[1] .

غەيبلەرگە ئىمان كەلتۈرۈش ئىماننىڭ شەرتىدۇر. شۇنىڭ ئۈچۈن ئاللاھ تائالا غەيبكە ئىشەنگەنلىكىنى مۆئمىنلەرنىڭ بىرىنچى سۈپىتى قىلىپ ﴿ئۇلار غەيبكە ئىشەنگۈچىلەردۇر﴾ دېيىش ئارقىلىق ئۇلارنى قۇرئان كەرىمنىڭ ئىبتىداسىدىلا ماختىغان.

پەرىشتىلەرمۇ روھىي ئالەملەرنىڭ بىر قىسمى بولۇپ، ئۇلار كۆرۈنمەيدىغان ئالەمدۇر. ماھىيەتتە، پەرىشتىلەردە بىرەر نەرسە ئىستېمال قىلىش يوق ھەمدە ئۇخلاشقىمۇ موھتاج ئەمەس. ئۇلارنى ئەر ياكى ئايال دېيىلمەيدۇ. پەرىشتىلەردە، ئىنسان ۋە ھايۋانلاردا بولغىنىدەك شەھۋانىيلىق يوقتۇر. پەرىشتىلەرگە ئىمان كەلتۈرۈش ئىماننىڭ ئاساسلىق شەرتلىرىدىن بىرىدۇر. ئۇلارغا ئىنكار قىلىش كۇفرىنىڭ جۈملىسىدىندۇر.

سوئال: پەرىشتىلەرگە قانداق ئىمان كەلتۈرۈش كېرەك؟

جاۋاب: ئاللاھ تائالانىڭ پەرىشتىلىرىنىڭ بارلىقى ھەقتۇر، ئۇلار ھەمىشە ئاللاھ تائالاغا تائەت ـ ئىبادەت قىلىش بىلەن مەشغۇل بولغۇچى ھۆرمەتلىك، ئىتائەتچان ۋە مەسۇم بەندىلەردۇر. ئاللاھ تائالا پەرىشتىلەرنى تەرىپلەپ مۇنداق دەيدۇ: ﴿**بَلْ عِبَادٌ مُّكْرَمُونَ لاَ يَسْبِقُونَهُ بِٱلْقَوْلِ وَهُمْ بِأَمْرِهِ يَعْمَلُونَ**﴾ «(پەرىشتىلەر ئاللاھنىڭ)

(1) نەمل سۈرىسى: 65 ـ ئايەت.

ھۆرمەتلىك بەندىلىرىدۇر . ئۇلار (ئاللاھتىن ئەمىر بولماستىن) سۆز قىلمايدۇ. بەلكى ئۇنىڭ ئەمرى بويىچە ئىش قىلىدۇ»[1].

سوئال: پەرىشتىلەر نېمىدىن يارىتىلغان؟

جاۋاب: ئىنسانلار تۇپراقتىن يارىتىلغان بولسا، پەرىشتىلەر «نۇر» (يەنى يورۇقلۇق) دىن يارىتىلغان. پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام بىر ھەدىستە «پەرىشتىلەر نۇردىن يارىتىلغان»[2] دەپ بايان قىلغان. ھېسسىي بولمىغان يەنى ئىنسانلار ھېسسىي ئەزالىرى ئارقىلىق بىلەلمىگەن شەيئىلەرنى يوق، دەپ ئىنكار قىلىش توغرا ئەمەستۇر. چۈنكى بىز بۇلارغا ئىنكار قىلماقچى بولساق، كۆڭۈل، جان، ئەقىل ۋە ۋىجدان قاتارلىقلارغىمۇ ئىنكار قىلىشىمىزغا توغرا كېلىدۇ. چۈنكى بۇلارنىمۇ ھېسسىي ئەزالار ئارقىلىق بىلگىلى بولمايدۇ. كۆڭۈل، جان، ئەقىل قاتارلىقلارنىڭ قانداق ئىكەنلىكىنى كۆرگەن كىشى يوق. ھالبۇكى دۇنيادا ھېچكىم تىرىك نەرسىدە جاننىڭ، ئەقىل ــ ھوشى جايىدا بولغان ئادەمدە ئەقىل ۋە كۆڭۈلنىڭ بارلىقىنى ئىنكار قىلمايدۇ.

پەرىشتىلەرنىڭ خاراكتېرى ۋە ۋەزىپىلىرى

سوئال: پەرىشتىلەرنىڭ خاراكتېرى قانداق؟

جاۋاب: پەرىشتىلەرنىڭ خاراكتېرى ئاللاھ تائالاغا مۇتلەق ئىتائەت قىلىشتىن ئىبارەتتۇر. ئۇلاردا كەمچىلىك ئۆتكۈزۈش ۋە ئاللاھ تائالاغا ئاسىيلىق قىلىش يوقتۇر. ئاللاھ تائالا پەرىشتىلەر توغرۇلۇق مۇنداق دېيدۇ:﴿**لَا يَعْصُونَ ٱللَّهَ مَآ أَمَرَهُمْ وَيَفْعَلُونَ مَا يُؤْمَرُونَ**﴾ «ئۇ پەرىشتىلەر ئاللاھنىڭ بۇيرۇقىدىن چىقمايدۇ. نېمىگە

(1) ئەنبىيا سۈرىسى: 27 ـ ئايەت.

(2) مۇسلىم رىۋايىتى.

بۇيرۇلسا شۇنى ئىجرا قىلىدۇ»[1] .

سوئال: پەرىشتىلەرنىڭ ۋەزىپىلىرى نىمە؟

جاۋاب: پەرىشتىلەردىن ھەر بىرىنىڭ ئاللاھ تەرىپىدىن تاپشۇرۇلغان ئايرىم ۋەزىپىلىرى باردۇر. ئۇلارنىڭ بەزىلىرى بەندىلەرنىڭ ياخشى - يامان ئەمەللىرىنى خاتىرىلەش بىلەن بولسا، بەزىلىرى ئىنسانلارنى كېچە ـ كۈندۈزنىڭ بالايىئاپەتلىرى ۋە خەۋپ - خەتەرلىرىدىن مۇھاپىزەت قىلىش بىلەن بولىدۇ. بەزىلىرى ئەجەلى توشقانلارنىڭ جانلىرىنى ئېلىش بىلەن بولسا، بەزىلىرى ئۆلگەنلەردىن سوراق ـ سوئال قىلىش بىلەن بولىدۇ. ئۇلارنىڭ بەزىلىرى قۇرئان ئوقۇلغان، ئاللاھ تائالا ياد قىلىنغان ئورۇنلارغا ۋە مەسجىدلەرگە بېرىپ ئۇلارغا سامىي بولۇش بىلەن بولسا، بەزىلىرى ھەمىشە ئاللاھ تائالاغا سەجدە قىلىش ئارقىلىق ئۇنى مەدھىيەلەش بىلەن بولىدۇ. پەرىشتىلەرنىڭ مەشھۇرلىرى: جىبرىل، ئۆلۈم پەرىشتىسى، مىكائىل ۋە ئىسرافىل ئەلەيھىسسالاملاردۇر.

ئاللاھ تائالا پەرىشتىلەرنىڭ ۋەزىپىلىرى توغرۇلۇق مۇنداق دەيدۇ: ﴿**وَهُمْ بِأَمْرِهِ يَعْمَلُونَ يَعْلَمُ مَا بَيْنَ أَيْدِيهِمْ وَمَا خَلْفَهُمْ وَلاَ يَشْفَعُونَ إِلاَّ لِمَنِ ٱرْتَضَىٰ وَهُمْ مِّنْ خَشْيَتِهِ مُشْفِقُونَ**﴾«ئۇلار ئاللاھنىڭ ئەمرى بويىچە ئىش قىلىدۇ، ئاللاھ ئۇلارنىڭ قىلغان ۋە قىلماقچى بولغانلىرىنى بىلىپ تۇرىدۇ، ئۇلار ئاللاھ رازى بولغانلارغىلا شاپائەت قىلىدۇ، ئاللاھنىڭ ھەيۋىتىدىن تىترەپ تۇرىدۇ»[2] .

سوئال: پەرىشتىلەر نەدە؟

جاۋاب: ئاللاھ تائالانىڭ بەلگىلىمىسى بويىچە، پەرىشتىلەرنىڭ كۆپ قىسمى ئاسمانلاردا تۇرۇپ ئاللاھ تائالانىڭ ئەمر- پەرمانلىرىنى ئىجرا قىلسا، ئۇلارنىڭ بىر

---

(1) تەھرىم سۈرىسى: 6 ـ ئايەت.
(2) ئەنبىيا سۈرىسى: 28 ـ ئايەت.

قىسـمى زېمىندا يۈرۈپ ئاللاھ تائالانىڭ بۇيرۇقلىرىنى يۈرگۈزىدۇ. دېمەك، ئۇلار ئاسـمانلار بىلەن زېمىن ئارىسـىدا ئاللاھ تائالاغا ئىتائەت قىلىش يولىدا سـەير قىلىدۇ.

تۆتىنچى

ئاللاھ تائالانىڭ كىتابلىرىغا ئىمان كەلتۈرۈش

ئاللاھ تائالانىڭ كىتابلىرى

سوئال: ئاللاھ تائالانىڭ كىتابلىرى قانداق كىتابلار؟

جـاۋاب: ئـاللاھ تـائـالانـىڭ كىتـابلىرى ـــ ئـاللاھ تـائـالا پەيغەمبەرلەرگە چۈشـۈرگەن كىتابلار بولۇپ، بۇ كىتابلار «مۇقەددەس كىتابلار» ياكى «سـاماۋى كىتابلار» دەپ ئاتىلىدۇ.

سوئال: ئاللاھ تائالا بۇ كىتابلارنى نېمە ئۈچۈن چۈشۈرگەن؟

جاۋاب: ئاللاھ تائالا بۇ كىتابلارنى ئىنسـانلارنى يامان يوللاردىن قايتۇرۇپ، توغرا يولغا باشلاش ۋە ئۇلارنى ئىككى ئالەمدە بەخت-سائادەتكە ئېرىشتۈرۈش ئۈچۈن چۈشۈرگەن.

ئاللاھ تائالا بۇ ھەقتە مۇنداق دېيدۇ: ﴿**كِتَابٌ أَنزَلْنَاهُ إِلَيْكَ لِتُخْرِجَ ٱلنَّاسَ مِنَ ٱلظُّلُمَاتِ إِلَى ٱلنُّورِ بِإِذْنِ رَبِّهِمْ إِلَىٰ صِـرَاطِ ٱلْعَزِيزِ ٱلْحَمِيدِ**﴾ «(بۇ قۇرئان) رەببىنىڭ ئىزنى بىلەن ئىنسـانلارنى قاراڭغۇلۇقتىن يورۇقلۇققا چىقىرىشـىڭ، يەنى غالىب ۋە مەدھىيەگە لايىق بولغان ئاللاھنىڭ يولىغا باشلىشىڭ ئۈچۈن ساڭا بىز چۈشۈرگەن

بىر كىتابتۇر»[1].

سوئال: ئاللاھ تائالا چۈشۈرگەن كىتابلاردا نېمىلەر يېزىلغان؟

جاۋاب: ئاللاھ تائالا چۈشۈرگەن كىتابلاردا، كائىناتنىڭ ياراتقۇچىسى ۋە ئۇنىڭ پەرۋىش قىلغۇچىسى يالغۇز ئاللاھ تائالا ئىكەنلىكى ۋە ئاللاھ تائالادىن باشقا ئىبادەتكە لايىق بولغان ھېچقانداق ئىلاھ يوقلۇقىنىڭ بايانى، ئىنسانلارنىڭ دۇنيا ۋە ئاخىرەتلىك سائادەتلىرى ئۈچۈن كېرەكلىك مەسىلىلەر، ئىلگىرىكى پەيغەمبەرلەر ۋە ئۇممەتلەرنىڭ قىسسىلىرى، ھەرتۈرلۈك پايدىلىق ۋەز - نەسىھەتلەر، ئاخىرەت ئالەمىنىڭ خەۋەرلىرى، دۇئا ۋە ئىبادەتلەرنىڭ ئۇسۇل ۋە سىستېمىلىرى، ئىجتىمائىي ۋە كىشىلىك ھاياتنىڭ قانۇن - پىرىنسىپلىرى قاتارلىقلار يېزىلغان.

سوئال: پەيغەمبەرلەرنىڭ ھەممىسىگە كىتاب چۈشۈرۈلگەنمۇ؟

جاۋاب: پەيغەمبەرلەرنىڭ ھەممىسىگە كىتاب چۈشۈرۈلگەن ئەمەس، بەلكى ئۇلارنىڭ ئاز قىسمىغا كىتاب چۈشۈرۈلگەن بولسىمۇ، كۆپىنچىسىگە ئاللاھ تائالادىن ۋەھيىلا كېلەتتى. ئۇلار ئاللاھ تائالادىن كەلگەن ۋەھيىنىڭ روھىنى ئۇممەتلىرىگە يەتكۈزۈش ئارقىلىق، ئۇلارنى دىنغا دەۋەت قىلاتتى.

سوئال: ئاللاھ تائالا تەرىپىدىن چۈشۈرۈلگەن كىتابلار قايسىلار؟

جاۋاب: ئاللاھ تائالا تەرىپىدىن چۈشۈرۈلگەن كىتابلار قۇرئان كەرىمنىڭ بايان قىلىشى بويىچە تۆۋەندىكىلەردىن ئىبارەت:

1. تەۋرات ـ ئۇ مۇسا ئەلەيھىسسالامغا چۈشۈرۈلگەن. ﴿**إِنَّآ أَنزَلۡنَا ٱلتَّوۡرَاةَ فِيهَا هُدٗى وَنُورٞ**﴾ «بىز ھەقىقەتەن ھىدايەت ۋە نۇرنى ئۆز ئىچىگە ئالغان تەۋراتنى

(1) ئىبراھىم سۈرىسى: 1 ـ ئايەت.

چۈشۈردۇق»[1].

2. زەبۇر ـــ ئۇ داۋۇد ئەلەيھسسالامغا چۈشۈرۈلگەن. ﴿**وَآتَيْنَا دَاوُودَ زَبُوراً**﴾ «داۋۇدقا زەبۇرنى ئاتا قىلدۇق»[2] .

3. ئىنجىل ـ ئۇ ئىيسا ئەلەيھسسالامغا چۈشۈرۈلگەن. ﴿**وَقَفَّيْنَا بِعِيسَى ٱبْنِ مَرْيَمَ وَآتَيْنَاهُ ٱلإِنجِيلَ**﴾ «ئارقىدىن مەريەم ئوغلى ئىيسانى ئەۋەتتۇق، ئۇنىڭغا ئىنجىلنى ئاتا قىلدۇق»[3].

4. قۇرئان كەرىم ـــ ئۇ مۇھەممەد ئەلەيھسسالامغا چۈشۈرۈلگەن. ﴿**إِنَّآ أَنْزَلْنَاهُ قُرْآناً عَرَبِيّاً لَّعَلَّكُمْ تَعْقِلُونَ**﴾ «شۈبھىسىزكى، سىلەرنى چۈشەنسۇن دەپ ئۇنى ئەرەبچە قۇرئان قىلىپ چۈشۈردۇق»[4].

پەيغەمبەر ئەلەيھسسالامنىڭ ھەدىسلىرىگە كۆرە، يۇقىرىقىلاردىن باشقىمۇ بەزى پەيغەمبەرلەرگە سىماۋى كىتابلار چۈشۈرۈلگەنلىكى مەلۇم. ئۇلار تۆۋەندىكىلەردىن ئىبارەت:

ئادەم ئەلەيھسسالامغا 10 بەتلىك، ئىبراھىم ئەلەيھسسالامغا 10 بەتلىك، شىش ئەلەيھسسالامغا 50 بەتلىك، ئىدرىس ئەلەيھسسالامغا 30 بەتلىك سەھىپىلەر چۈشۈرۈلگەن.

سوئال: بۇ كىتاب ۋە سەھىپىلەر ئاللاھ تائالادىن قانداق رەۋىشتە چۈشۈرۈلگەن؟

---

(1) مائىدە سۈرىسى: 44 ـ ئايەت.
(2) نىسا سۈرىسى: 163 ـ ئايەت.
(3) ھەدىد سۈرىسى: 27 ـ ئايەت.
(4) يۇسۇپ سۈرىسى: 2 ـ ئايەت.

جاۋاب: قۇرئان كەرىمدىن ئىلگىرىكى سـاماۋى كىتابلار ۋە سـەھىپىلەر پەيغەمبەرلەرگە ئـاللاھ تـائـالا تەرىپـىدىن تولۇق قىلىنغـان ھـالـدا، بىراقلا چۈشـۈرۈلگەن بولسـا، قۇرئان كەرىم ئاللاھ تائالانىڭ ئەمرى بىلەن جىبرىئىل ئەلەيھىسـسالامنىڭ مۇھەممەد ئەلەيھىسـسالامغا ۋەقەلەرنىڭ تەلىپىگە ۋە شـارائىتلارنىڭ تەقەززاسـىغا مۇناسـىپ ھالدا، ئاز - ئازدىن ئۇقۇپ بېرىشـى نەتىجىسـىدە، ۋەھيى يولى بىلەن تولۇق 23 يىل ئىچىدە تەدرىجىي چۈشـۈرۈلگەن. مۇھەممەد ئەلەيھىسسالام جىبرىئىل ئەلەيھىسسالامنىڭ ۋاستىسى بىلەن ئاللاھ تائالادىن تاپشـۇرۇپ ئالغان قۇرئان كەرىمنى ئاللاھ تائالادىن چۈشـكەن پېتى كەم ـ زىيادە قىلماستىن، بىرەر ھەرپكە چاغلىق ئۆزگەرتىۋەتمەستىن ئىسلام ئۈممىتىگە ئەينەن يەتكۈزۈش ئارقىلىق ئۆزىنىڭ ئەلچىلىك بۇرچىنى تولۇق ئادا قىلغان.

بەشىنچى

قازا ۋە قەدەرگە ئىمان كەلتۈرۈش

قازا ۋە قەدەر

سوئال: قەدەر (يەنى تەقدىر) دېگەن نېمە؟

جاۋاب: قەدەر ـ ئاللاھ تائالانىڭ كائىناتتا بولىدىغان ھەرقانداق ۋەقە ۋە ھادىسىلەرنى ۋە مەخلۇقاتلارنىڭ، خۇسۇسەن ئىنسانلارنىڭ قىلىدىغان بارلىق ياخشى ـ يامان گەپ ـ سۆز ۋە ئىش ـ ھەرىكەتلىرىنىڭ ھەممىسىنى ئالدىنئالا بىلىپ شۇنداق يارىتىشى ۋە ئۇلارنى شۇ بويىچە بەلگىلىشى دېمەكتۇر.

ئاللاھ تائالانىڭ قۇرئان كەرىمدىكى: ﴿إِنَّا كُلَّ شَيْءٍ خَلَقْنَاهُ بِقَدَرٍ﴾«بىز ھەقىقەتەن ھەممە نەرسىنى ئۆلچەملىك يارattۇق»[1] ۋە ﴿وَمَا يَعْزُبُ عَنْ رَبِّكَ مِنْ مِثْقَالِ ذَرَّةٍ فِي الْأَرْضِ وَلَا فِي السَّمَاءِ وَلَا أَصْغَرَ مِنْ ذَلِكَ وَلَا أَكْبَرَ إِلَّا فِي كِتَابٍ مُبِينٍ﴾«ئاسمان، زېمىندىكى زەررە چاغلىق نەرسە ۋە ئۇنىڭدىن كىچىك ياكى چوڭ نەرسە بولسۇن، ھېچقايسىسى ئاللاھنىڭ بىلىشىدىن چەتتە قالمايدۇ، ئۇلارنىڭ ھەممىسى روشەن كىتابتا خاتىرىلەنگەن»[2] دېگەن سۆزلىرى بۇ مەنىنى ئىپادىلەيدۇ.

سوئال: قازا دېگەن نېمە؟

جاۋاب: ئاللاھ تائالانىڭ شۇ ئالدىنئالا بىلگىنى ۋە بەلگىلىگىنىگە ئاساسەن، كائىناتتا بولىدىغان بارلىق ھادىسىلەر ۋە ئىنسانلار تەرىپىدىن سادىر بولىدىغان ئىش

---

(1) قەمەر سۈرىسى: 49- ئايەت.

(2) يۇنۇس سۈرىسى: 61- ئايەت.

ـ پائالىيەتلەرنى ۋۇجۇدقا چىقىرىشى دېمەكتۇر.

قازا ۋە قەدەرنىڭ مەنىسى

سوئال: قازا ۋە قەدەرنىڭ مەنىسىنى قانداق چۈشىنىش كېرەك؟

جاۋاب: قازا ۋە قەدەرنىڭ مەنىسىنى مۇنداق چۈشىنىش كېرەك:

1. تەقدىر دېمەك باشقىسىنى تاللاش ئىختىيارى بولمايدىغان بىرلا يول دېگەنلىك ئەمەس. بەلكى تەقدىر ئىنساننىڭ تاللىشىغا قاراپ بىر قانچە تارماقلىق يولغا ئوخشاش بولۇپ، ھەربىر يولنىڭ ئاخىرقى مەنزىلى سىزگە نىسبەتەن قاراڭغۇلۇق كۆرۈنسىمۇ، ئاللاھ تائالاغا نىسبەتەن خۇددى خەرىتىگە ئوخشاش ناھايىتى ئېنىقتۇر. مەسىلەن: شەرق تەرەپكە ماڭسىڭىز پالانى جايغا، غەرب تەرەپكە ماڭسىڭىز پالانى جايغا يېتىپ بارسىز، قۇرۇقلۇقتىن ماڭسىڭىز بىخەتەر يېتىپ بارسىز، ھاۋادىن ماڭسىز تېز يېتىپ بارسىز، دېڭىز ئارقىلىق ماڭسىز خېيمخەتەرگە ئۇچرىشىڭىز مۇمكىن، دەپ سىزىپ كۆرسىتىلگەنگە ئوخشاش ئاللاھ تائالا تەقدىرنى ئەنە شۇنداق بەلگىلىگەن. ئىنسانلار يول تاللاش ۋە قانداق سەۋەبلەرنى قوللىنىشتا مۇتلەق ئەركىندۇر. چۈنكى ئاللاھ تائالا ئىنسانلارغا تاللاش ئىختىيارىنى بەرگەن. ئاللاھ تائالا ئىنسانلارنىڭ قايسىبىر مەقسەتكە يېتىش ئۈچۈن قانداق سەۋەبلەرنى قوللىنىدىغانلىقىنى ۋە ئۇنىڭ نەتىجىسىنى ئېنىق بىلگۈچىدۇر. چۈنكى ئاللاھ تائالاغا نىسبەتەن بۇلارنىڭ ھەممىسى خۇددى ۋىدېيو پىلاستىنكىلىرىغا ئېلىنىپ ساقلانغان ئارخىپقا ئوخشاشتۇر. (بۇ جۇملە خاتا مەنچە، ئېلىۋېتىش ياكى تۈزىتىش كېرەك) سىز قايسىبىر يولنى تاللىماق ۋە قىلنداق سەۋەبلەرنى قوللانماق، بەربىر ئاللاھ تائالانىڭ تەقدىرى بويىچە ئىش كۆرگەن بولىسىز. چۈنكى سىز تاللايدىغان يوللار، قىلىدىغان ئىشلار، قوللىنىدىغان سەۋەبلەر، چارە – تەدبىرلەر ۋە نەتىجىلەرنىڭ ھەممىسى ئاللىقاچان لەۋھۇلمەھپۇزدىن ئورۇن ئالغان ۋە ئاللاھنىڭ ئىرادىسى بويىچە قايسىسىنى تاللاش ئىختىيارى سىزگە بېرىلگەن.

مەسىلەن: سىزنىڭ قايسى شەھەردە ئولتۇراقلىشىشىڭىز، قايسى خىزمەتنى قىلىشىڭىز، كىم بىلەن ئۆي – ئوچاقلىق بولۇشىڭىز، كىملەر بىلەن دوست بولۇشىڭىز قاتارلىق ئىشلارنىڭ ھەممىسى سىزگە بېرىلگەن ئىختىيارنىڭ بىر قىسمى بولۇپ، باشقىسىنى تاللاش ئىختىيارىڭىزمۇ بار ئىدى. تەقدىردە سىز تاللىغان ۋە تاللىمىغان ئىختىيارلارنىڭ ھەممىسىنىڭ نەتىجىلىرى ئېنىق يېزىلغان بولىدۇ. ئۇنى تاللىغان بولسا، نەتىجە مۇنداق بولاتتى، بۇنى تاللىغان بولسا، نەتىجە بۇنداق بولاتتى، ئەمما بۇنى تاللىدى، ئۇنىڭ نەتىجىسى مۇنداق بولىدۇ، دەپ يېزىلغانغا ئوخشاش. مانا بۇ «ئاللاھ تائالانىڭ تەقدىرىدىن تاشقىرى قىل تەۋرىمەيدۇ» دېگەن سۆزنىڭ مەنىسىدۇر.

2. بەزى كىشىلەر چۈشەنگەندەك، تەقدىر ئاللاھ تائالانىڭ ئۆزى بەلگىلىگەن نەرسىسىگە بەندىلەرنى زورلىغانلىقى ئەمەس. بەلكى ئۇنىڭ ئەكسىچە، ئاللاھ ئىنسانغا ھەرقانداق ئىشلارنى قىلىش ياكى تەرك ئېتىشتە ئەركىن ئىرادە - خاھىشىنى ۋە ئۇنىڭغا يېتەرلىك ئەقىل ۋە قابىلىيەتنى بەرگەن. ئاللاھ تائالانىڭ بىرەر بەندىنىڭ كېلەچەكتە قىلىدىغان ئىشلىرىنى ئالدىنئالا بىلىپ ئۇنى شۇنداق بەلگىلىگەنلىكى ۋە ئەمەلىيەتتە بۇ ئىشلارنىڭ ئاللاھ تائالانىڭ ئىلمى ۋە بەلگىلىمىسى بويىچە ئەمەلگە ئاشقانلىقى ئۇ بەندىنىڭ ئىرادىسى ۋە خاھىشىنىڭ سىرتىدا بولغان ئىش ئەمەس. بەلكى بەندىنىڭ قىسمەن ئىرادىسى ۋە خاھىشى بىلەن ئەمەلگە ئاشقان ئىش. چۈنكى ئىنساندا ھەر قانداق بىر ئىشنى قىلىش ياكى تەرك ئېتىشتە ئەركىن ئىرادە بار.

3. ئاللاھ تائالا ئىنسانلارنىڭ ياخشى ئىش قىلىشىنى ياقتۇرىدۇ، يامان ئىش قىلىشنى ياقتۇرمايدۇ. ئەمما ئىنسان يامانلىقنى خالاپ، ئۇنىڭغا بەل باغلىغاندا، ئاللاھ تائالا ئۇنىڭغا يول قويىدۇ. بۇ ئاللاھ تائالانىڭ يامان ئىشقا رازى بولغانلىقىدىن ئەمەس، بەلكى شۇ ئىنساننىڭ شۇ يامانلىقنى قىلىش ئىختىيارىنىڭ بولغانلىقى سەۋەبىتىندۇر. شۇڭا ئاللاھ تائالا قۇرئان كەرىمدە: ﴿ئاللاھ

خالىغاندىلا، ئاندىن ســـىلەر خالايســـىلەر﴾[1] دېگەن. بۇ ئايەتنىڭ مەنىســـى: ســـىلەر قىلماقچى بولغان ياخشـى - يامان قانداقلا بىر ئىشـقا ئاللاھ تائالا يول قويمىغۇچە، سىلەر ئۇنى ئەمەلگە ئاشۇرالمايسىلەر، دېگەنلىكتۇر.

ئاللاھ تـائالا بۇ ھەقتە مۇنداق دەيدۇ: ﴿إِن تَكْفُرُواْ فَإِنَّ ٱللَّهَ غَنِيٌّ عَنكُمْ وَلاَ يَرْضَىٰ لِعِبَادِهِ ٱلْكُفْرَ وَإِن تَشْكُرُواْ يَرْضَهُ لَكُمْ﴾ «ئەگەر كاپىر بولساڭلار، ئاللاھ ســـىلەردىن بىھاجەتتۇر. ئاللاھ بەندىلىرىنىڭ كاپىر بولۇشـــىغا رازى بولمايدۇ. ئەگەر شۈكۈر قىلساڭلار، ئاللاھ سىلەردىن رازى بولىدۇ»[2].

ئاللاھ تائالا پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامغا خىتاب قىلىپ مۇنداق دەيدۇ:﴿وَقُلِ الْحَقُّ مِنْ رَبِّكُمْ فَمَنْ شَاءَ فَلْيُؤْمِنْ وَمَنْ شَاءَ فَلْيَكْفُرْ إِنَّا أَعْتَدْنَا لِلظَّالِمِينَ نَارًا أَحَاطَ بِهِمْ سُرَادِقُهَا﴾ «دېگىنكى: ‹ھەق رەببىڭلاردىندۇر. ئۇنداقتا، خالىغان ئادەم ئىمان ئېيتســـۇن، خالىغان ئىنكار قىلســـۇن› شـــۇ ئېنىقكى، بىز كاپىرلار ئۈچۈن تۇتۇن پەردىلىرى ئۇلارنى ئورىۋالىدىغان ئوتنى تەييارلىدۇق»[3].

قازا ۋە قەدەرگە ئىمان كەلتۈرۈش ئىسلام دىنىدا ئىمان كەلتۈرۈشكە بۇيرۇلغان ئـالتە ئىمـانىنـىڭ بىرىـدۇر. قـازا ۋە قەدەرگە ئىمـان كەلتۈرمىگەن، ئىشـــەنمىگەن ئادەمنىڭ ئىمانى قوبۇل ئەمەس.

قازا ۋە قەدەرگە ئىمان كەلتۈرۈش ئۈز ئىچىگە ئالىدىغان ھەقىقەتلەر

سوئال: قازا ۋە قەدەرگە ئىمان كەلتۈرۈش نېمىلەرنى ئۆز ئىچىگە ئالىدۇ؟

---

(1) تەكۋىر سۈرىسى: 29- ئايەت.
(2) زۇمەر سۈرىسى: 7 ـ ئايەت.
(3) كەھف سۈرىسى: 29 ـ ئايەت.

جاۋاب: قازا ۋە قەدەرگە ئىمان كەلتۈرۈش تۆۋەندىكى تۆت ھەقىقەتكە ئىشىنىپ ئېتىقاد قىلىشنى ئۆز ئىچىگە ئالىدۇ. ئۇلار تۆۋەندىكىچە:

1. كائىناتتا بولۇپ تۇرغان ھەرقانداق پايدىلىق ھادىسىلەر، مەسىلەن: يامغۇرنىڭ يېغىشى، زىرائەتلەرنىڭ مول ھوسۇل بېرىشى، مېۋىلىك دەرەخلەرنىڭ مېۋە بېرىشى، شۇنداقلا دۇنيادا يۈز بېرىپ تۇرغان ھەر قانداق زىيانلىق ھادىسىلەر، مەسىلەن: يەر تەۋرەش، ۋابا، قۇرغاقچىلىق، سۇ ئاپىتى قاتارلىقلارنىڭ ھەممىسى ئاللاھ تائالانىڭ تەقدىرى ۋە قازاسى بىلەن بولىدۇ. بۇ ھادىسىلەرنى ۋە ئۇلارنىڭ سەۋەبلىرىنىڭ ھەممىسىنى ئاللاھ تائالا ياراتقان، دەپ ئىشىنىش. ئاللاھ تائالا بۇ ھەقتە مۇنداق دەيدۇ: ﴿**مَا أَصَابَ مِنْ مُصِيبَةٍ فِي الْأَرْضِ وَلَا فِي أَنْفُسِكُمْ إِلَّا فِي كِتَابٍ مِنْ قَبْلِ أَنْ نَبْرَأَهَا إِنَّ ذَلِكَ عَلَى اللَّهِ يَسِيرٌ**﴾«يەر يۈزىدىكى پۈتۈن ھادىسىلەر ۋە ئۆزۈڭلار ئۇچرىغان مۇسىبەتلەر بىز ئۇلارنى يارىتىشتىن بۇرۇن كىتابقا(لەۋھۇلمەھپۇزغا) يېزىلغان. چۈنكى بۇ ئاللاھقا ئاساندۇر»[1].

2. دۇنيادىكى ھەر قانداق ياخشىلىقلار، مەسىلەن: تىنچلىق، ئامانلىق، تەن ساقلىقى، خاتىرجەملىك، باياشاتلىق ۋە ئۇنىڭدىكى ھەر قانداق بەختسىزلىكلەر، مەسىلەن: ئۇرۇش، ئۆلۈم، كېسەللىك، دەرد، جاپا - مۇشەققەتلەرنىڭ ھەممىسى ئاللاھ تائالانىڭ تەقدىرى ۋە قازاسى بىلەن بولىدۇ، بۇلارنى ۋە بۇلارنىڭ سەۋەبلىرىنىڭ ھەممىسىنى ئاللاھ تائالا ئۆزى ياراتقان، دەپ ئىشىنىش. ئاللاھ تائالا بۇ ھەقتە مۇنداق دەيدۇ: ﴿**وَإِنْ يَمْسَسْكَ اللَّهُ بِضُرٍّ فَلَا كَاشِفَ لَهُ إِلَّا هُوَ وَإِنْ يَمْسَسْكَ بِخَيْرٍ فَهُوَ عَلَى كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ**﴾ «ئەگەر ئاللاھ ساڭا بىرەر كۈلپەت يەتكۈزسە، ئۇنى ئاللاھتىن باشقا ھېچكىم كۆتۈرۈۋېتەلمەيدۇ. ئەگەر ئاللاھ ساڭا

---

(1) ھەدىد سۈرىسى: 22 ـ ئايەت.

بىرەر ياخشىلىق يەتكۈزسە (ئۇ چاغدا ئۇنىڭغا ھېچكىم ئارىلىشالمايدۇ)، چۈنكى ئاللاھ ھەر نەرسىگە قادىردۇر»[1].

3. مەخلۇقاتلارنىڭ يۈرۈش - تۇرۇش، يېيىش - ئىچىش ۋە باشقا بارلىق ئىشلىرى پەقەت ئاللاھ تائالانىڭ تەقدىرى ۋە قازاسى بىلەن بولىدۇ. ئاللاھ تائالا بۇ ئىشلارنى يارىتىش بىلەن بىرگە ئىنسانلارغا ئۇلارنى قانداق يوسۇندا قوللىنىش ئىختىيارىنى ۋە قابىلىيىتىنى بەرگەن، دەپ ئىشىنىش. ئاللاھ تائالا مۇنداق دەيدۇ: ﴿هُوَ الَّذِي جَعَلَ لَكُمُ الْأَرْضَ ذَلُولًا فَامْشُوا فِي مَنَاكِبِهَا وَكُلُوا مِنْ رِزْقِهِ وَإِلَيْهِ النُّشُورُ﴾«ئاللاھ سىلەرگە زېمىننى مېڭىشقا ئاسان قىلدى، زېمىننىڭ ئەتراپىدا مېڭىڭلار. ئاللاھنىڭ (بەرگەن) رىزقىدىن يەڭلار، سىلەر تىرىلگەندىن كېيىن ئاللاھنىڭ دەرگاھىغا قايتۇرۇلىسىلەر»[2].

4. ئىنسانلارنىڭ قولىدىن كېلىدىغان ھەر قانداق ياخشىلىق ۋە يامانلىقنى تەقدىر قىلغۇچى ئاللاھ تائالادۇر. لېكىن بۇ ئىشلارنىڭ ھەرقايسىسىنى قىلىش ياكى تەرك ئېتىش ئىنسانلارنىڭ ئىختىيارىدا بولۇپ، بۇ ئىختىيارنى ئۇلارغا ئاللاھ تائالا بەرگەن، دەپ ئىشىنىش.

ئاللاھ تائالا ئەزەلدە ئىنسانلارنىڭ كېلەچەكتە قىلىدىغان ياخشى ــ يامان ھەر قانداق ئىشلىرىنى ئېنىق بىلگەنلىكى ئۈچۈن، ئۇلارنى شۇ بويىچە بولۇشقا بەلگىلىگەن ۋە ئىنسانلارنى خالىغانلىرىنى قىلىش ياكى قىلماسلىقتا ئەركىن ئىختىيار ۋە ئىرادە بىلەن بۇ ئىمتىھان دۇنياسىغا ئەۋەتكەن. ئىنسانلار بىرەر ئىشنى قىلىش ياكى قىلماسلىقتا ئەركىن ئىختىيار ۋە ئىرادىگە ئىگە بولغانلىقلىرى ئۈچۈنلا ئۇلار بۇ دۇنيادىكى بارلىق قىلمىشلىرىدىن جاۋابكارلىققا تارتىلىدۇ. چۈنكى ئاللاھ تائالا ئىنسانلارغا ياخشىلىقنىڭ يوللىرىنى ۋە تۇرلىرىنى كۆرسىتىپ بېرىش ئارقىلىق

(1) ئەنئام سۈرىسى: 17 ـ ئايەت.
(2) مۇلك سۈرىسى: 15 ـ ئايەت.

ئۇلارنى شـۇ ياخشـىلىقلارنى قىلىشـقا تەرغىب قىلدى، يامانلىقنىڭ يوللىرىنى ۋە تۈرلىرىنى بايان قىلىپ بېرىش ئارقىلىق ئۇلارنى بۇ يامانلىقلارنى تەرك ئېتىشكە بۇيرۇپ، ئۇلارنى يامانلىقلارنىڭ ئاقىۋەتلىرىدىن ئاگاھلاندۇردى.

قازا ۋە قەدەرگە ئىمان كەلتۈرۈش بىلەن سەۋەبنىڭ مۇناسىۋىتى

سوئال: قازا ۋە قەدەرگە ئىمان كەلتۈرۈشنىڭ سەۋەب بىلەن مۇناسىۋىتى نېمە؟

جاۋاب: قازا ۋە قەدەرگە ئىمان كەلتۈرۈشنىڭ سەۋەب بىلەن بولغان مۇناسىۋىتى مۇنداق:

1. ئىنسانلارنىڭ بېشىغا كەلگەن كېسەللىك، دەرد ـ ئەلەم، بالايىئاپەت، يوقسۇللۇق ۋە جاپا ـ مۇشەققەتلەرنىڭ ھەممىنى ئاللاھ تائالانىڭ تەقدىرى ۋە ئىرادىسى بىلەن بولىدۇ، دەپ ئىشىنىش بىلەن بىرگە بۇلاردىن قۇتۇلۇش ئۈچۈن قولىدىن كەلگەن سەۋەبلەرنىڭ ھەممىنى قىلىش، ئاللاھ تائالاغا ئۇلارنى كۆتۈرۈۋېتىشنى سوراپ دۇئا قىلىش ۋە بۇلارنىڭ سەۋەبىدىن (يەنى يۇقىرىقى كۆلپەتلەرنىڭ سەۋەبىدىن) تارتقان جاپالارنىڭ بەدىلىگە ئاللاھ تائالانىڭ ساۋاب بېرىدىغانلىقىغا ئىشىنىش ئىماننىڭ جۈملىسىدىندۇر. بىراق كېلەچەككە ئائىت ئىشلارنى «ئاللاھنىڭ تەقدىرىدە نېمە بولسا شۇ بولىدىغۇ»، دەپ ئىشلىمەستىن، سەۋەب قىلماستىن «ئۈجمە پىش ئاغزىمغا چۈش» دەپ ئولتۇرۇۋېلىش ئىنسانلىقنىڭ شەنىگە ھەرگىزمۇ ياراشمايدىغان تەييارتاپلىق ۋە دىنىمىزمۇ راۋا كۆرمەيدىغان ئىنتايىن نومۇس ئىشتۇر.

2. ئىنسانلارغا يەتكەن كېسەللىك، ئاجىزلىق ۋە يوقسۇللۇقلارنى «ئاللاھنىڭ تەقدىرىغۇ»، دەپ ئۇلاردىن قۇتۇلۇش ئۈچۈن سەۋەب قىلماسلىق چوڭ خاتالىقتۇر. چۈنكى ئاللاھ تائالا يۇقىرىقى كۆلپەتلەرنى ياراتقان بولسا، ئىنساندا ئەقىل بىلەن ئىرادىنىمۇ ياراتتى. ئىنساننىڭ ئاللاھ تائالا بەرگەن بۇ ئەقىل، ئىرادە بىلەن سەۋەب قىلىشىمۇ ئىماننىڭ جۈملىسىدىندۇر. «تەقدىر بىلەن كېسەل بولدۇمغۇ»، دەپ سەۋەب قىلماستىن ئۆلۈش ياكى «تەقدىر بىلەن ئوغرى بولۇپ قالدىمغۇ» دەپ

ئوغرىلىق قىلىش ئېغىر گۇناھ ھەمدە ئاللاھ تائالاغا تۆھمەت قىلغانلىقتۇر. چۈنكى ئاللاھ تائالا قانداقلا بىر كىشىنىڭ يامان ئىشنى قىلىشىنى ئەلۋەتتە ياراتقان بولسا، ئەلۋەتتە ئۇنىڭ شىپاسىنىمۇ ياراتقان. ئىنسان ئۆزىدىكى ئىرادە ۋە ئەقىل بىلەن سەۋەب قىلىش ئارقىلىق ئۇنىڭ شىپاسىنى تېپىشقا بۇيرۇلغان. ئاللاھ تائالا يامانلىقنى ياراتقان بولسا، ئۇنىڭ دۇنيا ۋە ئاخىرەتتىكى ئېچىنىشلىق ئاقىۋەتلىرى ۋە جازالىرىدىن ئىنسانلارنى ئاگاھلاندۇرۇپ، ئۇلارنى ئۇنىڭدىن يىراق بولۇشقا بۇيرۇدى ۋە بۇنداق يامان ئىشلارنى قىلىش ياكى ئۇلاردىن يېنىش ئىختىيارىنىمۇ ئىنساننىڭ ئۆزىگە بەردى.

ئىككىنچى خەلىپە ئۆمەر ئىبنى خەتتاب رەزىيەللاھۇ ئەنھۇنىڭ ئالدىغا بىر ئوغرىنى ئېلىپ كىرىدۇ. سوراق ئۈستىدە ئۆمەر رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ ئوغرىدىن «نېمە ئۈچۈن ئوغرىلىق قىلدىڭ؟» دەپ سورىغىنىدا ئوغرى «ئاللاھ تەقدىر قىلغانىكەن، شۇڭا ئوغرىلىق قىلدىم» دەپ جاۋاب بېرىدۇ. بۇنىڭ بىلەن ئۆمەر رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ ئوغرىنى 30 قامچا ئۇرۇپ ئاندىن كېيىن قولىنى كېسىشكە بۇيرۇق بەرگەندە، ساھابىلەردىن بىرى ئۆمەر رەزىيەللاھۇ ئەنھۇدىن «نېمە ئۈچۈن بىر ئوغرىلىق جىنايىتىگە ئىككى جازا بېرىلدۇ؟» دەپ سورايدۇ، ئۆمەر رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ ئۇنىڭغا جاۋاب بېرىپ: «ئاللاھقا يالغاندىن تۆھمەت قىلغانلىقى ئۈچۈن 30 قامچا ئۇرۇشقا، ئوغرىلىق قىلغانلىقى ئۈچۈن قولىنى كېسىشكە بۇيرۇدۇم» دەپ جاۋاب بېرىدۇ. چۈنكى ئاللاھ ئۇنى ئوغرىلىق قىلىشقا بۇيرۇغان ئەمەس، بەلكى ئۇ، ئۆز ئىختىيارى بىلەن ئوغرىلىق قىلغان»[1] . (بۇ قىسسەنىڭ ئەسلى يوق)

سوئال: قازا ۋە قەدەرگە قانداق ئىمان كەلتۈرۈش كېرەك؟

جاۋاب: كائىناتتا بولىدىغان ھەرقانداق ھادىسە، ئىنسانلارنىڭ قىلىدىغان ياخشىلىق - يامانلىق ھەرقانداق ئىشلىرى ئاللاھ تائالانىڭ تەقدىرى ۋە قازاسى بىلەن بولىدۇ. ئىنسان ھەرقانداق ئىشنى قىلىشتا ياكى قىلماسلىقتا ئاللاھ تائالا

(1) ئۇستاز رەھمەتۇللاھ ئىنايەتۇللانىڭ «ئىلىم ۋە ئىمان»ناملىق ئەسىرىدىن ئېلىندى.

بەرگەن ئىختىيار بىلەن ئەركىندۇر. لېكىن ئاللاھ تائالا ياخشى ئىشلارغا رازىكى، يامان ئىشلارغا رازى ئەمەستۇر.

سوئال: قازا ۋە قەدەرگە ئىمان كەلتۈرۈشنىڭ ھېكمىتى نېمە؟

جاۋاب: قازا ۋە قەدەرگە ئىمان كەلتۈرگەن كىشى كائىنات ۋە ئۇنىڭدىكى بارلىق شەيئىلەرنىڭ ئەڭ كۈچلۈك بىر ئىلاھىي قانۇننىڭ ھىمايىسى ئاستىدا ھەرىكەت قىلىۋاتقانلىقىغا ۋە ھەممە ئىشنىڭ ئاللاھ تائالانىڭ تەقدىرى ۋە قازاسى بىلەن بولىدىغانلىقىغا چىن ئىشىنىدۇ. نەتىجىدە، ئۇنىڭ بېشىغا بىرەر بالا - قازا ياكى ئېغىر كۈلپەتلەر كەلسە، ئاھ ئۇرۇپ ئۆزىنى يوقىتىپ قويمايدۇ، بىرەر مۇۋەپپەقىيەت قازانسا خۇشاللىقتىن ئۆزىگە ئىشىنىپ كۆرەڭلەپ كەتمەيدۇ. چۈنكى ئۇ ھەممىنى ئاللاھ تائالادىن دەپ بىلىدۇ. شۇڭا ئۇ، بالا - قازا يەتكەندە سەۋر قىلىدۇ، مۇۋەپپەقىيەت قازانغاندا ئاللاھ تائالاغا شۈكۈر قىلىدۇ. ئىنسان مەغلۇبىيەتكە ئاھ ئۇرۇپ كەتمەيدىغان ۋە مۇۋەپپەقىيەتكە كۆرەڭلەپ كەتمەيدىغان دەرىجىگە يەتكەندە، ئۇ ھەقىقىي پىشىپ يېتىلگەن بولىدۇ. ئىمان ئەنە شۇنداق ئېسىل كىشىلەرنى يارىتىدۇ. بۇ ھەقتە ئاللاھ تائالا مۇنداق دەيدۇ: ﴿**مَآ أَصَابَ مِن مُّصِيبَةٍ إِلاَّ بِإِذْنِ ٱللَّهِ وَمَن يُؤْمِن بِٱللَّهِ يَهْدِ قَلْبَهُ وَٱللَّهُ بِكُلِّ شَيْءٍ عَلِيمٌ**﴾ «قانداقلا بىر مۇسىبەت بولمىسۇن، ئۇ پەقەت ئاللاھنىڭ ئىرادىسى بىلەنلا بولىدۇ. كىمكى ئاللاھقا ئىشەنچ قىلىدىكەن، ئاللاھ ئۇنىڭ قەلبىنى ھىدايەت قىلىدۇ. ئاللاھ ھەر نەرسىنى بىلگۈچىدۇر»[1].

(1) تاغابۇن سۈرىسى: 11 ـ ئايەت.

ئالتىنچى

قىيامەت كۈنىگە ئىمان كەلتۈرۈش

ئىسلامنىڭ نەزىرىدە بۇ دۇنيانىڭ ئورنى

ئىسلامنىڭ نەزىرىدە، بۇ دۇنيا ھەركىم ئۈچۈن سىناق ۋە ئىمتىھان مەيدانى بولۇپ، ئۇنىڭ نەتىجىسى ئاخىرەتتە ئىپلان قىلىنىدۇ. بۇ دۇنيا ئاخىرەتلىك ئۈچۈن بىر ئېكىنزارلىق بولۇپ، ئۇنىڭ مول ھوسۇلى مۇشۇ دۇنيادىلا بىرىلىشكە باشلاپ ئاخىرەتتە تولۇقلىنىدۇ. چۈنكى بۇ دۇنياغا كەلگەنلەر مېھمانخانىغا چۈشكەن مۇساپىرلارغا ئوخشاش قىسقىلا ۋاقىت تۇرۇپ، يەنە ئۇزۇن يولىغا داۋام قىلىدۇ.

بۇ دۇنيا ھاياتى ئۆتكۈنچى ھاياتتۇر

ئىنسانىنىڭ بۇ دۇنيادىكى ھاياتى قىسقىلا بىر ھايات بولۇپ، مەيلى ئۇزۇن ياكى قىسقا ئۆمۈر كۆرسۇن، بەرىبىر بۇ دۇنيادىن ئايرىلىدۇ ۋە ئاخىرەتتىكى ئۆزىنىڭ قارارگاھىنى تاپىدۇ. ئاللاھ تائالا ئىنسانلارنىڭ قىيامەت كۈندىكى ئەھۋالىنى بايان قىلىپ مۇنداق دېگەن: ﴿**وَيَوْمَ يَحْشُرُهُمْ كَأَنْ لَمْ يَلْبَثُوا إِلَّا سَاعَةً مِنَ النَّهَارِ يَتَعَارَفُونَ بَيْنَهُمْ**﴾«ئۇلار(ھېساب مەيدانىغا) توپلانغان كۈندە، دۇنيادا پەقەت بىر - بىرى بىلەن تونۇشۇشقا يەتكۈچىلىك ۋاقىت _ كۈندۈزدىن بىرەر سائەتلا تۇرغاندەك ھېس قىلىدۇ»[1]. پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام بىر ھەدىستە دۇنيا ھاياتىنى تەسۋىرلەپ: «مەن بۇ دۇنيادا، خۇددى ئىسسىق كۈندە بىر دەرەخنىڭ تۈۋىدە ئازراق سايىداپ، ئاندىن يەنە يولىغا داۋام قىلىپ كەتكەن بىر يولۇچىغا ئوخشاشىمەن»(2) دېگەن. دېمەك، بۇ دۇنياغا كەلگەنلەر پەقەت يولۇچىلار، ھەممىنىڭ بارىدىغان ئاخىرقى

---

[1] يۇنۇس سۈرىسى: 45-ئايەت.

(1) ئىمام ئەھمەد ۋە ئىمام تىرمىزى رىۋايىتى.

بىكتى ئاللاھ تائالانىڭ دەرگاھىدۇر.

مۇشۇ بەش كۇنلۇك ئۆتكۈنچى ھايات ئۈچۈن كىشىلەر بىر-بىرىگە ھەقسىزلىق قىلىدۇ، بىر-بىرىنىڭ ھەققىنى يەيدۇ ۋە زۇلۇم قىلىشىدۇ، ھەتتا بىر-بىرىنى ئۆلتۈرۈشىدۇ. بۇ ھاياتقا ئالدىنىپ كېتىدىغانلار ئىنتايىن كۆپتۇر. شۇڭا بەزى كىشىلەر ئاخىرەت ئىسمىلىك ئەسلى ھاياتنى ئۇنتۇپ كېتىپ، بۇ دۇنيانىڭ ۋاقىتلىق ھاياتىنىلا ئويلايدۇ، ئولتۇرسا-قوپسا مۇشۇ پانىي ھاياتنىڭلا غېمىنى يەيدۇ. ھالبۇكى، بۇنداق قىلىش ئەسلا توغرا بولمايدۇ.

ھەقىقىي ھايات ئاخىرەت ھاياتىدۇر

ئاخىرەت ھاياتىنى ئىنكار قىلىش ھازىرقى زامانغىلا خاس بىر جاھالەت ئەمەس، بەلكى ئۆتمۈشلەردىمۇ پەيغەمبەرلەرگە ئىشەنمىگەن ۋە ئۇلار ئېلان قىلغان «ئۆلگەندىن كېيىن تىرىلىش ھەقتۇر»دېگەن ھەقىقەتنى ئىنكار قىلىپ، بۇ پەيغەمبەرلەرگە ھەرخىل تۆھمەتلەرنى توقۇپ چىققان ئازغۇنلار ئاز بولمىغان. بۇ ئازغۇنلار ئۆزلىرىنىڭ ئازغۇنلۇقى بىلەنلا كۇپايە قىلىپ قالماستىن، پەيغەمبەرلەرنىڭ ھەق سۆزلىرىگە قۇلاق سالغۇچىلارغا: ﴿هَيْهَاتَ هَيْهَاتَ لِمَا تُوعَدُونَ إِنْ هِيَ إِلَّا حَيَاتُنَا الدُّنْيَا نَمُوتُ وَنَحْيَا وَمَا نَحْنُ بِمَبْعُوثِينَ﴾«سىلەرگە ۋەدە قىلىنغان ئىش بەكمۇ يىراقتۇر. ھايات پەقەت مۇشۇ دۇنيا ھاياتىمىزدىنلا ئىبارەتتۇر. (بىر تەرەپتىن) ئۆلۈپ تۇرىمىز، (يەنە بىر تەرەپتىن) تۇغۇلۇپ تۇرىمىز، بىز قايتا تىرىلمەيمىز»[1] دەيتتى ۋە ئۇلارنىمۇ ئازدۇرۇشقا تىرىشاتتى.

يېقىنقى زامانلاردا بولسا، يارالغۇچىنى ئىنكار قىلىش ئاساسىغا قۇرۇلغان ئاتېئىزم سەپسەتىسى ئوتتۇرىغا چىقىپ، دىنغا ئېتىقاد قىلىشنى، ئۆلگەندىن كېيىنكى تىرىلىشنى ۋە ئاخىرەت ھاياتىنى خۇراپات دەپ ساناندى. شۇ ئېنىقكى، ئەسلى

(1) مۇئمىنۇن سۈرىسى: 36-37-ئايەتلەر.

خۇراپات ۋە ئەك چوك ئازغۇنلۇق ئۆزىنىڭ نەدىن كەلگەنلىكىنى ۋە ئاخىرى نەگە بارىدىغانلىقىنى بىلمەسلىكتۇر. ھازىرقى ئاتېئىزمچىلار قەدىمكى بۇتپەرەسلەرنىڭ ۋە پەيغەمبەرلەرگە قارشى چىققان ئىنكارچىلارنىڭ ئەقلىيتى بىلەن ياشاپ كېلىۋاتقان ئازغۇنلاردۇر. دېمەك، ئىنكار ماۋزۇسدا يېڭىلىق يوق. گەرچە ئاتالغۇلار ئۆزگەرگەن بولسىمۇ، ئىنكارچىلارنىڭ مەنتىق ئۆلچىمى ئۆزگەرگىنى يوق. 19-ئەسىرنىڭ باشلىرىدا ئوتتۇرىغا چىقىپ دۇنياغا يېيىلىپ كەتكەن بۇ ئاتېئىزم سەپسەتىسى 20-ئەسىرنىڭ ئاخىرقى يېرىمىدا، ئىلىم-پەننىڭ، خۇسۇسەن فىزىكا، بىيولوگىيە پەنلىرىنىڭ ناھايىتى تېز تەرەققىي قىلىشى ۋە ياراتقۇچىغا بولغان دالالەتلىرىنىڭ ئارقا-ئارقىدىن مەيدانغا چىقىشى نەتىجىسىدە، خاتالىقى ئىسپاتلىنىپ ئاللىبۇرۇن سەھنىدىن چۈشكەن ۋە مەكتەپلەرنىڭ دەرسلىكلىرىدىن ئېلىپ تاشلانغان بولسىمۇ، ئەپسۇسكى، بەزى ئۈچىنچى دۇنيا ئەللىرىدە يەنىلا دەرسلىك قىلىپ ئوقۇتۇلماقتا.

ئاخىرەت ھاياتىغا ئىشىنىش ياراتقۇچىنىڭ بارلىقىغا ئىشىنىشتىن ئايرىلالمايدۇ. چۈنكى ئاللاھ تائالانىڭ بارلىقىغا، بىرلىكىگە ۋە ئۇنىڭ قۇدرىتىگە ئىشەنگەن ئادەم ئۇنىڭ ئۆلۈكلەرنى تىرىلدۈرۈشكىمۇ ئەلۋەتتە ئىشىنىدۇ. بىر دېھقان تېرىغان يېرىنى تۈپتۈز قىلىۋەتكەندىن كېيىن، ئۇنى يەنە قايتا تېرىشقا، بىر بىناكار ئۆزى سالغان بىنانى يىقىتىپ تۈپتۈز قىلىۋېتىپ، ئۇنى يەنە قايتىدىن سېلىشقا قادىر بولغان يەردە، ئاللاھ تائالا ئۆزى ياراتقان مەخلۇقاتلىرىنى ھالاك قىلىپ بولغاندىن كېيىن، ئۇلارنى يەنە قايتىدىن پەيدا قىلىشقا قادىر ئەمەسمۇ؟! قۇرئان كەرىم ئۆلگەندىن كېيىنكى تىرىلىشنى ئېھتىمالدىن يىراق سانىغۇچىلارغا ئۆز ۋاقتىدا يېتەرلىك رەددىيەلەرنى بەرگەن. **﴿وَقَالُوا أَئِذَا كُنَّا عِظَامًا وَرُفَاتًا أَئِنَّا لَمَبْعُوثُونَ خَلْقًا جَدِيدًا قُلْ كُونُوا حِجَارَةً أَوْ حَدِيدًا أَوْ خَلْقًا مِمَّا يَكْبُرُ فِي صُدُورِكُمْ فَسَيَقُولُونَ مَنْ يُعِيدُنَا قُلِ الَّذِي فَطَرَكُمْ أَوَّلَ مَرَّةٍ فَسَيُنْغِضُونَ إِلَيْكَ رُءُوسَهُمْ وَيَقُولُونَ مَتَى هُوَ قُلْ عَسَى أَنْ يَكُونَ قَرِيبًا﴾**«كاپىرلار: <بىز قۇرۇق سۆڭەك ۋە چىرىپ توپا بولۇپ كەتكەندىن كېيىن چوقۇم قايتا تىرىلىپ يېڭىدىن ئادەم بولامدۇق؟> دېيىشىدۇ. ئېيتقىنكى: «سىلەر

تاش بولۇڭلار يا تۆمۈر ياكى سىلەر كۆڭلۈڭلاردا چوڭ بىلىدىغان بىر نەرسە، نېمە بولساڭلار بولۇڭلار، چوقۇم قايتا تىرىلدۈرۈلىسىلەر». ئۇلار: «ئۇنداق بولسا، بىزنى كىم قايتا تىرىلدۈرىدۇ؟» دەيدۇ. ئۇلارغا: «سىلەرنى دەسلەپتە ياراتقان زات» دېگىن. ئۇلار بۇ جاۋابنى ئاڭلاپ ساڭا باشلىرىنى لىڭشىتىدۇ ۋە: «ئۇ قاچان؟» دەيدۇ. ئۇلارغا ئېيتقىنكى: «بەك يېقىندا بولىدۇ»[1]. بۇ ئايەتلەر ئالەملەرنىڭ ياراتقۇچى تەرىپىدىن بېرىلگەن ھەق ۋەدە بولغان يەردە، ئۇنىڭدىن شەك قىلىشقا ئورۇن بارمۇ؟

كۆرۈۋاتىمىزكى، دۇنيادا ھەربىر لەھزىدە يېڭىدىن يارىتىلىشلار مەيدانغا كېلىپ تۇرماقتا. كېچە - كۈندۈزنىڭ ھەربىر سائىتىدە مىڭلارچە تۆرەلمىلەر ئانىلىرىنىڭ قارنىدىن بۇ يورۇق دۇنياغا كۆز ئېچىپ تۇرىدۇ. ئۇلار دۇنياغا كۆز ئاچقاندىن كېيىن، تۇرماستىن تەرەققىي قىلىش ۋە ئۆسۈش بىلەن تاكامۇللۇققا قاراپ ئىلگىرىلەيدۇ. تۆرەلمىنىڭ مۇنداق مەيدانغا كېلىشىدە، ئۇنىڭ ئاتا-ئانىسىدىكى ئىرسىيەت ئۆزگىچىلىكلىرىنى قوبۇل قىلغان ھالدا، مۇكەممەل بىر شەكىلدە يارىتىلىپ، دۇنياغا كۆز ئېچىشىدا، ئاتا-ئانىنىڭ شۇ بىر تامچە سۇنى تۆكۈشتىن باشقا خىزمىتى ياكى رولى بارمۇ؟ ﴿أَفَرَأَيْتُمْ مَا تُمْنُونَ أَأَنْتُمْ تَخْلُقُونَهُ أَمْ نَحْنُ الْخَالِقُونَ﴾«سىلەر تۆككەن شۇ ئابمەنىينى ئويلاپ باقمىدىڭلارمۇ؟ ئۇنى سىلەر يارىتامسىلەر ياكى ياراتقۇچى بىزمۇ؟» (2).

ئىنسان، ھايۋان ۋە ئۆسۈملۈك دۇنياسىدا ھەركۈنى، ھەربىر لەھزىدە دېگۈدەك يېڭىدىن يارىتىلىشلار تەكرارلىنىپ تۇرماقتا. يەنە بىر تەرەپتىن نۇرغۇنلىرى ئۆلۈش، نابۇت بولۇش بىلەن ھاياتلىقتىن يوقىلىپ تۇرماقتا. بۇلارنى ھېچكىم قىلالمايدۇ. چۈنكى ھەممە ئۇلارنى كۆرۈپ ۋە ئاڭلاپ تۇرۇۋاتىدۇ. ئەھۋال بۇنداق ئىكەن، بىز نېمە ئۈچۈن ئۆلگەنلەرنىڭ قايتا تىرىلىشىگە ئىشەنمەيمىز؟ ھالبۇكى، قۇرئان كەرىم

---

[1] ئىسرا سۈرىسى: 49 - 51-ئايەتلەر.

(1) ۋاقىئە سۈرىسى: 58-59-ئايەتلەر.

بۇ ماۋزۇدا غەپلەتتە قالغۇچىلارنى ئويغۇتۇپ كەلمەكتە. ﴿**وَلَقَدْ عَلِمْتُمُ النَّشْأَةَ الْأُولَى فَلَوْلَا تَذَكَّرُونَ**﴾«تۇنجى يارىتىلىشنى بىلدىڭلار. ئۇنداقتا، نېمە ئۈچۈن (قايتا يارىتىلىش ھەققىدە) ئىبرەت ئالمايسىلەر؟»[1]. دېمەك، ئاخىرەت ھاياتىنى ئىنكار قىلىۋاتقانلار بىر پۈتۈن ئۆمرىنى جاھالەت ۋە غەپلەت ئىچىدە ئۆتكۈزۈۋاتقانلاردۇر.

ھەربىر ئەقىللىق ئىنسان قۇرئان كەرىمنىڭ بۇ نىداسىغا قۇلاق سېلىشى لازىم: ﴿**يَا أَيُّهَا الْإِنْسَانُ إِنَّكَ كَادِحٌ إِلَى رَبِّكَ كَدْحًا فَمُلَاقِيهِ فَأَمَّا مَنْ أُوتِيَ كِتَابَهُ بِيَمِينِهِ فَسَوْفَ يُحَاسَبُ حِسَابًا يَسِيرًا وَيَنْقَلِبُ إِلَى أَهْلِهِ مَسْرُورًا وَأَمَّا مَنْ أُوتِيَ كِتَابَهُ وَرَاءَ ظَهْرِهِ فَسَوْفَ يَدْعُو ثُبُورًا وَيَصْلَى سَعِيرًا إِنَّهُ كَانَ فِي أَهْلِهِ مَسْرُورًا**﴾«ئى ئىنسان! شەكسىزكى، سەن (ياخشى - يامان ئەمەلىڭ بىلەن) رەببىڭ تەرەپكە يول ئالغۇچىسەن ۋە ئاخىرىدا چوقۇم ئۇنىڭغا ئۇچرىشىسەن. (ئۇ كۈندە) نامە-ئەمالى ئوڭ تەرىپىدىن بېرىلگەن ئادەمگە كەلسەك، ئۇنىڭ ھېساب بېرىشى بەك ئاسان بولىدۇ ۋە ئائىلىسىگە خۇشاللىق ئىچىدە قايتىدۇ. ئەمدى، نامە-ئەمالى ئارقا تەرىپىدىن بېرىلگەن ئادەمگە كەلسەك، ئۆزىنىڭ يوق بولۇپ كېتىشىنى تىلەپ يالۋۇرىدۇ، (ئەمما) ئۇ لاۋۇلداپ تۇرغان ئوتقا كىرىدۇ»[2].

بۇ دۇنيادا ئادالەت تولۇق ئەمەلگە ئاشالمايدۇ. كۆرۈۋاتىمىزكى، ئەخمەقلەر يۇقىرى مەنسەپلەرگە ۋە ئالىي مەرتىۋىلەرگە چىقىۋالغان، دانالار خارلىقتا پاتقان، پەسكەشلەر ئەتىۋارلىنىۋاتقان، ياخشىلار چەتكە قېقىلىۋاتقان، بىگۇناھ كىشىلەرنىڭ قېنىنى تۆكۈۋاتقانلار ھېچنېمە بولمىغاندەك ئۆزلىرىنىڭ ئەيش - ئىشرىتىنى داۋاملاشتۇرۇۋاتقان، ھەق ئىگىلىرى ئۆزلىرىنىڭ ھەق - ھوقۇقلىرىغا ئېرىشەلمىگەن.

---

1 ۋاقىئە سۈرىسى:62 -ئايەت.

2 ئىنشىقاق سۈرىسى: 7-12-ئايەتلەر.

بۇ ئەھۋاللار بىر ھېساب كۈنىنىڭ بولۇشىنى جىددىي تەقەززا قىلىدۇ، ئاخىرەت ئالەمىنىڭ ھەق ۋە راست ئىكەنلىكىنى تەستىقلايدۇ. چۈنكى قىيامەت كۈنىدىكى ھېساب بېرىشتە، ئادالەتنىڭ تولۇق ئەمەلگە ئاشىدىغانلىقى ئېنىقتۇر. قىيامەت چوڭ بىر ئۆزگىرىشنى ئېلىپ كېلىدۇ. ﴿**إِذَا وَقَعَتِ الْوَاقِعَةُ لَيْسَ لِوَقْعَتِهَا كَاذِبَةٌ خَافِضَةٌ رَافِعَةٌ**﴾ «قىيامەت قايىم بولغان چاغدا، ئۇنىڭ ھەقلىقىنى يالغانغا چىقىرىدىغان ھېچكىم قالمايدۇ. ئۇ (بەزىلەرنى) چۈشۈرگۈچى، (بەزىلەرنى بولسا) كۆتۈرگۈچىدۇر»[1].

قىيامەتنىڭ بولۇشى ئەقىل ۋە ئادالەتنىڭ بىردەك تەلىپىدۇر. ئۇنىڭ بولۇشىدا شەك يوق. چۈنكى ئۇ ئادالەتنى بەرپا قىلىش، ھەق ئىگىسىنىڭ ھەققىنى ئېلىپ بېرىش ئۈچۈن زۆرۈردۇر[2].

---

[1] ۋاقىئە سۈرىسى:1 -3-ئايەتلەر.

[2] ئىسلام مۇتەپەككۇرى، ئەللامە مۇھەممەد غەززالىينىڭ «ئىسلام ھەققىدە 100 سوئالغا جاۋاب» ناملىق ئەسىرىنىڭ 39-ۋە 40- بەتلىرىدىن.

قىيامەت كۈنى

سوئال: قىيامەت كۈنى قانداق كۈن؟

جاۋاب: قىيامەت كۈنى ــ بۇ دۇنيا هاياتى پۈتۈنلەي ئاخىرلىشىپ، ئاخىرەت ئىسىملىك يېڭى بىر هاياتنىڭ باشلىنىشى دېمەكتۇر.

قىيامەت كۈنى قۇرئان كەرىمنىڭ نۇرغۇن ئورۇنلىرىدا «هېساب كۈنى»، «دىن كۈن»، «ئاخىرەت كۈنى» ۋە «مۇكاپات ـ جازا كۈنى» دېگەن هەرخىل ئىسىملار بىلەن بايان قىلىنغان.

سوئال: قىيامەت كۈنىدە قانداق ئىشلار بولىدۇ؟

جاۋاب: قىيامەت كۈنىدە ئاللاھ تائالا ئىنسانلارنى قايتا تىرىلدۈرگەندىن كېيىن ئۇلارنى هېساب مەيدانىغا توپلايدۇ. هېساب مەيدانىدا هەربىر ئىنسان ئۆزىنىڭ بۇ دۇنيادىكى هاياتىدا قىلغان ياخشى - يامان بارلىق ئەمەللىرىدىن تەپسىلىي هېساب بېرىدۇ. بۇ كۈندىكى هېسابنى ئاللاھ تائالا ئۆزى بىۋاستە ئالىدۇ. ئاللاھ تائالا بۇ كۈندە زەررە چاغلىق ياخشىلىقى بولغان ئادەمگىمۇ شۇ ياخشىلىقىنىڭ مۇكاپاتىنى كۆرسىتىدۇ ۋە زەررە چاغلىق يامانلىقى بولغان ئادەمگىمۇ شۇ يامانلىقىنىڭ جازاسىنى تېتىتىدۇ.

بۇ كۈندە هېچكىمگە ئازراقمۇ زۇلۇم قىلىنمايدۇ. قىيامەت كۈنى هەققىدە زىكىر قىلىنغان ئايەت ۋە هەدىسلەر ئىنتايىن كۆپتۇر، ئۇلارنىڭ هەممىسى بۇ كۈننىڭ چوقۇم بولىدىغانلىقىنى تەكىتلىمەكتە. هازىرقى زامان هەر ساهە تەبىئىي پەن ئالىملىرىنىڭ تەتقىقات نەتىجىلىرىمۇ، دۇنيانىڭ بىر كۈنى پۈتۈنلەي تارمار بولۇپ، هەممە يوق بولۇشى بىلەن هاياتلىقنىڭ تۈگەيدىغانلىقىنى جاكارلىماقتا. قىيامەت كۈنىنىڭ بولىدىغانلىقى ئەقىل ۋە ئادالەتنىڭ بىردەك تەقەززاسىدۇر.

ئاللاھ تائالا قىيامەتنىڭ بولىدىغانلىقى توغرۇلۇق مۇنداق دەيدۇ: ﴿**زَعَمَ ٱلَّذِينَ كَفَرُوٓاْ أَن لَّن يُبْعَثُواْ قُلْ بَلَىٰ وَرَبِّي لَتُبْعَثُنَّ ثُمَّ لَتُنَبَّؤُنَّ بِمَا عَمِلْتُمْ وَذَٰلِكَ عَلَى ٱللَّهِ يَسِيرٌ**﴾ «كاپىرلار هەرگىز تىرىلدۈرۈلمەيمىز دەپ گۇمان قىلىشتى، ئېيتقىنكى، «هەرگىز ئۇنداق ئەمەس، رەببىمنىڭ نامى بىلەن قەسەمكى، سىلەر چوقۇم تىرىلدۈرۈلىسىلەر، ئاندىن سىلەرگە قىلمىشىڭلاردىن خەۋەر بېرىلىدۇ. بۇ ئاللاھقا ئاساندۇر» [57].

پەيغەمبەر ئەلەيهىسسالام جىبرىل ئەلەيهىسسالامنىڭ ئىمان توغرۇلۇق سورىغان سوئالىغا جاۋاب بېرىپ مۇنداق دېگەن: «ئىمان ــــ ئاللاھقا، ئۇنىڭ پەرىشتىلىرىگە، كىتابلىرىغا، پەيغەمبەرلىرىگە، قىيامەت كۈنىگە ۋە ياخشىلىق - يامانلىق ئاللاھنىڭ تەقدىرى بىلەن بولىدىغانلىقىغا چىن ئىشىنىپ ئېتىقاد قىلىشتۇر»[58].

قىيامەت ۋە ئۇنىڭ ئالامەتلىرى

سوئال: قىيامەت قاچان بولىدۇ؟

جاۋاب: قىيامەتنىڭ ۋاقتىنى ئاللاھ تائالادىن باشقا هېچكىم بىلمەيدۇ. ئۇ ئاللاھقىلا خاس ئىلىمدۇر. بۇ هەقتە ئاللاھ تائالا مۇنداق دەيدۇ: ﴿**يَسْأَلُونَكَ عَنِ ٱلسَّاعَةِ أَيَّانَ مُرْسَٰهَا قُلْ إِنَّمَا عِلْمُهَا عِنْدَ رَبِّي لاَ يُجَلِّيهَا لِوَقْتِهَآ إِلاَّ هُوَثَقُلَتْ فِي ٱلسَّمَٰوَٰتِ وَٱلأَرْضِ لاَ تَأْتِيكُمْ إِلاَّ بَغْتَةً**﴾ يەنى «ئۇلار سەندىن قىيامەتنىڭ قاچان بولىدىغانلىقىنى سورايدۇ. ئېيتقىنكى، ئۇنىڭ قاچان بولىدىغانلىقىنى پەقەت رەببىم بىلىدۇ، ئۇنى پەقەت ئۆزى بەلگىلىگەن ۋاقىتتا مەيدانغا چىقىرىدۇ، (ئۇنىڭ

(57) تاغابۇن سۈرىسى: 7 ـ ئايەت.
(58) ئىمام بۇخارى ۋە مۇسلىم رىۋايىتى.

ئشى) ئاسمانلارنىڭ ۋە زېمىننىڭ (ئەھلىگە) ئېغىر كەلگەندۇر، ئۇ سىلەرگە پەقەت تۇيۇقسىزلا كېلىدۇ» [59].

ئاللاھ تائالا قىيامەتنىڭ ۋاقتىنى ھېچكىمگە بىلدۈرمىگەن. ئەمما ئۇنىڭ ئالدىدىكى ئالامەتلىرىدىن خەۋەر بەرگەن.

سوئال: قىيامەتنىڭ ئالامەتلىرى قايسىلار؟

جاۋاب: قىيامەتنىڭ ئالامەتلىرى، كىچىك ئالامەتلەر ۋە چوڭ ئالامەتلەر دەپ ئىككىگە بۆلۈنىدۇ، ئۇلار تۆۋەندىكىچە:

1. قىيامەتنىڭ كىچىك ئالامەتلىرى: ئىلىم - مەرىپەتنىڭ يوقىلىشى، جاھالەت، زىنا ۋە ھاراقنىڭ كۆپىيىشى، يەھۇدىيلارنىڭ يوقىتىلىشى، لاياقەتسىز كىشىلەرنىڭ ئىش باشقۇرۇشى، يالاڭئاياغلارنىڭ ئېگىز قەسىرلەرگە ئىگە بولۇشى، ئاياللارنىڭ كۆپىيىپ كېتىشى ۋە باشقىلار.

پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام قىيامەتنىڭ كىچىك ئالامەتلىرى توغرۇلۇق مۇنداق دېگەن: «ئالىملارنىڭ تۈگەپ كېتىشى، جاھالەتنىڭ كۆپىيىشى، ئەرلەرنىڭ ئازلاپ كېتىشى، ھەتتا ھەر بىر ئەركىشىگە 50 تىن ئايالنىڭ توغرا كېلىشى قىيامەتنىڭ ئالامەتلىرىدىندۇر» [60].

پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام يەنە مۇنداق دېگەن: «مۇسۇلمانلار بىلەن يەھۇدىيلار ئۇرۇشمىغۇچە قىيامەت بولمايدۇ. يەھۇدىيلارنى مۇسۇلمانلار تارمار قىلىدۇ. ھەتتا بىرەر يەھۇدىي (قاچقىلى يەر تاپالماي) چوڭ تاشلار ۋە دەرەخلەرنىڭ ئارقىسىغا يوشۇرۇنۇۋالسا، تاش ۋە دەرەخلەردىن ئاۋاز كېلىپ «ئى مۇسۇلمان! ئارقامدا يەھۇدىي بار، كەل ئۇنى ئۆلتۈر» دەيدۇ ۋە ئۆلتۈرىدۇ. پەقەت «غەرقەد» ناملىق يەھۇدىي دەرىخىدىنلا ئاۋاز كەلمەيدۇ» [61].

ئەبۇ ھۇرەيرە رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ مۇنداق دەيدۇ: «بىراۋ پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامدىن قىيامەتنىڭ قاچان بولىدىغانلىقىنى سورىغىنىدا، پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام مۇنداق جاۋاب بەرگەن ‹ئامانەت يوقالغاندا قىيامەتنى كۈتسەڭ بولىدۇ› ئۇ، ئامانەت قانداق يوقىلىدۇ دەپ سورىغىنىدا ‹لاياقەتسىز كىشىلەر ئىش باشقۇرغاندا› دەپ جاۋاب بەرگەن» [62].

2. قىيامەتنىڭ چوڭ ئالامەتلىرى تۆۋەندىكىچە:

(1) دەججالنىڭ چىقىشى

دەججال چىققاندىن كېيىن، ئۇ خۇدالىق دەۋاسى قىلىپ كۆپ كىشىلەرنى ئۆزىگە ئىشەندۈرۈپ كېتىدۇ. دەججالنىڭ سۆزلىرىگە ئىشەنگەن كىشى ئىماندىن ئايرىلىپ قالىدۇ. شۇڭا پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام بىزلەرگە ئاللاھ تائالاغا سىغىنىپ دەججالنىڭ شەررىدىن پاناھ تىلەشنى تەۋسىيە قىلغان.

(2) ئىيسا ئەلەيھىسسالامنىڭ ئاسماندىن چۈشۈشى

ئىيسا ئەلەيھىسسالام قىيامەتكە يېقىنلاشقاندا ئاسماندىن چۈشۈپ،دەججالنى يوقىتىدۇ ۋە ئاللاھ تائالانىڭ ئەمرى بىلەن يەر يۈزىدە ئىسلام دىنىنى قايتىدىن گۈللەندۈرىدۇ.

(3) قۇياشنىڭ كۈنپېتىشتىن چىقىشى

قۇياشنىڭ كۈنپېتىشتىن چىقىشى بىلەن ئىمان ۋە تەۋبىنىڭ ۋاقتى تۈگىگەن بولىدۇ، يەنى بۇ ۋاقىتتا ئېيتقان ئىمان ۋە قىلغان تەۋبىنىڭ پايدىسى بولمايدۇ. ئاللاھ تائالا بۇ ھەقتە مۇنداق دەيدۇ: ﴿**هَلْ يَنظُرُونَ إِلاَ أَن تَأْتِيهُمُ ٱلْمَلَـٰئِكَةُ أَوْ يَأْتِىَ رَبُّكَ أَوْ يَأْتِىَ بَعْضُ ءَايَـٰتِ رَبِّكَ يَوْمَ يَأْتِى بَعْضُ ءَايَـٰتِ رَبِّكَ لاَ يَنفَعُ نَفْسًا إِيمَانُهَا لَمْ تَكُنْ ءَامَنَتْ مِن قَبْلُ أَوْ كَسَبَتْ فِىٓ إِيمَـٰنِهَا خَيْرًا**﴾ يەنى «ئۇلار پەقەت ئۆزلىرىگە پەرىشتىلەرنىڭ كېلىشىنى ياكى رەببىڭنىڭ كېلىشىنى ياكى رەببىڭنىڭ (قىيامەتنىڭ يېقىنلاشقانلىقىنى كۆرسىتىدىغان) بەزى ئالامەتلىرىنىڭ كېلىشىنىلا كۈتىدۇ. رەببىڭنىڭ بەزى ئالامەتلىرى

(59) ئەئراف سۈرىسى: 187 ـ ئايەت.

(60) ئىمام بۇخارى ۋە مۇسلىم رىۋايىتى.

(61) ئىمام مۇسلىم ۋە تىرمىزى رىۋايىتى.

(62) ئىمام بۇخارى ۋە مۇسلىم رىۋايىتى.

كەلگەن كۈندە ئىلگىرى ئىمان ئېيتمىغانلارنىڭ ياكى ئىمان ئېيتىپ ياخشى ئىش قىلمىغانلارنىڭ ئېيتقان ئىمانى پايدىسىز بولىدۇ» [63].

قىيامەتنىڭ باشلىنىشى

سوئال: قىيامەت قانداق باشلىنىدۇ؟

جاۋاب: قىيامەت، كائىناتتا ئومۇمىيۈزلۈك چوڭ ئۆزگىرىشنىڭ يۈز بېرىشى بىلەن باشلىنىدۇ. ئۇ كۈندە ئاسماننىڭ يېرىلىشى، يۇلتۇزلارنىڭ ۋە باشقا پلانېتلارنىڭ بىر - بىرىگە ئۇرۇلۇش نەتىجىسىدە يوقىلىشى، زېمىننىڭ تەۋرەپ پارچە - پارچە بولۇپ كېتىشى، تاغلارنىڭ كۆكۈم - تالقان بولۇپ چاڭ - توزانغا ئايلىنىشى قاتارلىق ۋەقەلەر يۈز بېرىدۇ. ﴿يَوْمَ تُبَدَّلُ ٱلْأَرْضُ غَيْرَ ٱلْأَرْضِ وَٱلسَّمَٰوَٰتُ وَبَرَزُواْ لِلَّهِ ٱلْوَٰحِدِ ٱلْقَهَّارِ﴾ «ئۇ كۈندە زېمىنمۇ باشقا بىر زېمىنغا، ئاسمانلارمۇ باشقا بىر ئاسمانلارغا ئايلىنىدۇ. ئۇلار چەكسىز قۇدرەتلىك، يېگانە ئاللاھنىڭ ئالدىغا چىقىرىلىدۇ»[64].

سوئال: قىيامەت كۈندىكى تىرىلىش قانداق شەكىلدە بولىدۇ؟

جاۋاب: قىيامەت كۈندىكى تىرىلىش جان ۋە بەدەن بىلەن بولىدۇ. بۇ ئاللاھ تائالاغا ھەرگىزمۇ قىيىن ئەمەس. ئىنسانىنى دەسلەپتە يوقلۇقتىن بار قىلغان ئاللاھ تائالا مەيلى ئۇنىڭ جەسىتى چىرىپ تۇپراققا ئايلىنىپ كەتكەن بولسۇن، مەيلى يىرتقۇچلارغا يەم بولۇپ تۈگىشىپ كەتكەن بولسۇن، مەيلى كۆيۈپ كۈل بولۇپ كەتكەن بولسۇن، مەيلى تىتىلىپ پارچە - پارچە بولۇپ كەتكەن بولسۇن، ھەر ھالەتتە ئۇنى بىرلەشتۈرۈپ ئەسلىدىكى ھالىتىگە كەلتۈرۈشكە ئەلۋەتتە قادىردۇر.

سوئال: قىيامەت كۈنىگە قانداق ئىمان كەلتۈرۈش كېرەك؟

جاۋاب: قىيامەت كۈنىنىڭ بولىدىغانلىقى، ئۇ كۈندە ھەركىم ئۆزىنىڭ بۇ دۇنيادا قىلغان ياخشى - يامان بارلىق ئەمەللىرىنىڭ مۇكاپاتىنى ياكى جازاسىنى كۆرىدىغانلىقى ۋە جەننەتكە مۇيەسسەر بولغانلار جەننەتتە، دوزاخقا تېگىشلىك بولغانلار دوزاختا ئۆز ئورۇنلىرىنى تاپىدىغانلىقى ھەق ۋە راستتۇر. قىيامەت كۈنىگە ئىمان كەلتۈرۈش ئىسلام ئەقىدىسىنىڭ مۇھىم تەركىبلىرىدىن بىرى ۋە ئىماننىڭ ئەڭ ئاساسلىق نۇقتىسىدۇر. ئۇنىڭغا ئىنكار قىلىش كۇفرىلىقتۇر.

---

(63) ئەنئام سۈرىسى: 158 ـ ئايەت.

(64) ئىبراھىم سۈرىسى: 48 ـ ئايەت.